БИБЛИОТЕКА
РЕСПУБЛИКИ ТЫВА
ИМ. А.С.ПУШКИНА

ШЫН

Ниитилел-политиктиг солун • 1925 чылды август 31-де үнүп эгелээн

№ 153 (17641)

2008 чылдың декабрь 23, вторник

Садар өртээ 4 рубль.

«Спортчу элита»

ШЫЛГАРААН СПОРТЧУЛАРНЫ ИЛЕРЕТКЕН

Декабрь 19-та Кызылда республиканың Улусчу чогаадылга бажыңынга спорттуң хевирлеринге 2007-2008 чылдарда чедиишкиннерлиг болган спортчуларга байыр чедирген «Спортчу элита» езулалы болуп эрткен. Улуг залды ол кежээ, шынап-ла, республика спортунуң эң шылгараңгай дээн төлээлери болгаш тренерлер долдур олурупкан. Боттарының ынак спортчуларынга байыр чедирип келген аарыкчыларның саны база эвээш эвес болган...

Арзылаң мөге М.К.Монгушка «Тыва Республиканың алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты ТР-ниң Чазааның Даргазы Ш.В.Кара-оол тыпсып тур.

Олимпийжи чылда эрттирип турар езулалдың черле ынчаш байырлыг шинчилиин кедергей. Ингуштарга, буряттарга болгаш Россияның биче-буурай өске-даа чамдык чоннарынга деңнээрге, бо чылын олимпийжи медальдар эдилекчилери чок болзувусса-даа, өзүп орар аныяк-өскенге үлегер кылдыр чугаалап болур хоомай эвес спортчуларывыс дөмей-ле бар деп чүвени ол кежээниң маадырлары, спортчу элита, көргүскен.

Бо байырлалдың өске мындыг хемчеглерден бир ылгалып турар чүүлү – шыланчыг узун илеткелдиң чок болуп турары. Спортчулар тодаргай ажылдап (демисежип) билир болгаш ындыг чадавас – хөй чугаага хөңнү чок.

Ол кежээ спортчуларга болгаш чыылганнарга кымны-даа мурнай Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Шолбан Кара-оол байыр чедирген. Ол хүннүң маадырларын демдеглеп, оларның чамдыктарынга, чижээ, арзылаң мөге Маадыр Монгушка, ССРЭ-ниң алдарлыг спорт мастери Александр Доржуга болгаш бут бөмбүүнге «Автомобилист» команданың тренери Анатолий Сараскинге «Тыва Республиканың алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг аттарны тывыскан.

Чазак Даргазы күүсекчи эргечагырга республикага спортту сайзырадыры-биле элээн ажылдарны кылганын демдеглээн. Чижээ, Кызылга «Сүбедей» спорткомплексти, Өвүрнүң Ак-Чыраа сумуга спорт залды ажыткан. Планда көрдүнүп турар төлевилелдер база бар.

Федералдыг кол инспектор Александр Попов, ТР-ниң Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазында комитет даргазы Сергей Ооржак спортчуларга база байыр чедирип, чүве чугаалаан. Бо даргаларның соонда, «Спортчу элитаның» шаңналдарынга төлептиг болган спортчуларны адап, шаңнап-мактап кирипкен. Тыва спортчулар сөөлгү ийи чылда делегей, Европа болгаш Россия чергелиг янзы-бүрү маргылдааларга ниитизи-биле 300 ажыг янзы-бүрү медальдарны чаалап алган. Кымнарыл ол?

«Спорттуң олимпийжи хевиринге тулган спортчу» деп шаңналдарны эр болгаш херээжен спортчуларга аңгы тывыскан. Херээженнер аразынга хүрешке Россияның делегей чергелиг спорт мастери Лориса Ооржак биле хостуг хүрешке Россияның делегей чергелиг спорт мастери Опан Сат олар шаңналдарны алганнар. Маңаа бо ийи спортчу «Олимпийжи идегел» деп шаңналдарга база төлептиг болганын демдеглевес аргажок. Шынап-ла, бо спортчу аныяк идегелдеривис дараазында чайгы олимпий оюннарынга киржириниң бүгү барымдаалары бар. Оларны чурттуң тренерлери бедии-биле үнелээр болгаш хостуг хүрешке Тываның «сылдыстары» деп санаар. Шак бо шаңналга база бир өзүп орар спортчу Белек-оол Кужүгет төлептиг болган.

«Спорттуң олимпийжи эвес хевиринге тулган спортчулар» деп атка сумо хүрешке тергиин чедиишкиннерни чедип алган Начын Монгуш биле Кристина Сат төлептиг болган. Чижээ, К.Сат сумо хүрешке Европа чемпиону атты чаалап алганы чоргааранчыг. Бо аныяк кыстың тиилелгези дээрге, тыва сумоистерниң делегейде ам-даа шыырак болуп турарын бадыткап турары ол.

«Чылдың тулган тренерлери» деп шаңналдарны Владимир Түлүш биле Виктор Достай олар алганнар, а «Тулган эки уруглар тренери» деп шаңналды Алим Ооржакка тывыскан.

Сөөлгү ийи чылда республиканың чамдык инвалид спортчулары база ол-бо хоорайларга эрткилээн улуг маргылдааларның тиилекчилери болган. Оларга чаңгыс эвес удаа чемпионнап турган Чойгана Ооржак биле Чечек-оол Дүвендей (кайызы-даа дзюдога) 2007-2008 чылдарның тулган спортчулары болганы өөрүнчүг.

Кызылдың №1 ПУ-нуң башкызы Станислав Оюн бо чылын хостуг хүрешке хоочуннар аразынга Пермь хоорайга эрткен делегей чемпионадынга хүлер медальды чаалап алган. Бо чедиишкинниң түңнели-биле ол «Спорттуң хоочуну» деп тускай шаңналды алган.

«Тулган эки судья» деп шаңналдарга спорттуң хоочуну Галина Хопрова, баскетболга республика чергелиг судья Эдуард Моренко болгаш хол бөмбүүнге Бүгү-россия чергелиг судья Виктория Сурат төлептиг болганнар.

ТР-ниң Уг-шигни тыварының база Бут бөмбүүнүң спортчу федерациялары бо байырлалга база эң эки ажылдыг деп демдеглеткен.

«Элээди уругларның эки спортчу школалары» деп шаңналга бирги черни ТР-ниң Күш-культура болгаш спорт талазы-биле агентилелиниң школазы (директору Толбан Самдан), ийиги черни Улуг-Хем кожууннуң школазы (Кара-оол Чонданов) болгаш үшкү черни Кызыл кожууннуң «Авырга» школазы (Станислав Сымчаан) ээлээш, «Спортчу элитаның» дипломнары-биле шаңнатканнар.

«Алдын спонсорлар» деп тускай шаңналды ТР-ниң Ипотектиг чээли талазы-биле агентилелдиң директору Аяс Лопсанга, «Суг-канализация системалары» эштежилгениң чиңгине директору Владимир Фалалеевке болгаш «Росбанк» акционерлиг ниитилелдиң Тыва девискээр салбырының директору Аяс Баянга тывыскан.

РФ-тиң алдарлыг артизи Конгар-оол Ондар биле РФ-тиң күш-культуразының болгаш спортунуң тергиини Эдуард Дагба-Лама «Чылдың спортчу тайылбырлакчылары» болган.

Үстүнде адааныывыс улус «Спортчу элитаның» тускай шаңналдарының эдилекчилери-дир. Ам сөөлгү ийи чылда делегейниң спортчу ареналарынга боттарының тиилелгелери-биле бисти өөрткен чамдык тыва спортчуларны адап мактаалы. Ол дээрге ча адарынга

(Уланчызы 2-ги арында).

ЧАА АВТОБУСТАР

«Өөредилге» национал төлевилелдиң шугуму-биле эрткен неделяда республиканың 11 школалары «ГАЗель» марканың чаа автобустарын алыр аргалыг болган. Ынчап келирге, республиканың 173 школаларының 101-и боттары транспорттуг болганы ол. «Чыл төнчүзүнге чедир республика бюджединиң шугуму-биле ам-даа 5 школаларга 11 олуттуг автобустарны садып бээр бис» деп, автобустарның дүлгүүрүн школа директорларынга тыпсып тура, Чазак Даргазы Ш. Кара-оол чугаалаан.

Чаа чыл бүдүүзүнде Бай-Тайга (Найырал), Чөөн-Хемчик (Баян-Тала), Каа-Хем (Усть-Бүрен), Кызыл кожуун (Кара-Хаак), Мөңгүн-Тайга (Мугур-Аксы), Сүт-Хөл (Кызыл-Тайга), Бии-Хем (Аржаан), Тес-Хем (У-Шынаа), Улуг-Хем (Ийи-Тал), Эрзин (Мөрен) кожууннарның школалары база Кызылдан «Надежда» школа-интернады улуг белекти алганнар.

Кызылдың Төлээлекчилер хуралында

БЮДЖЕТ ЧАГЫГЛАРГА ҮНДЕЗИЛЕТТИНГЕН

Кызыл хоорайның Төлээлекчилер хуралының ээлчеглиг сессиязынга найысылалдың 2009-2011 чылдарда бюджединиң төлевилелиниң ийиги номчулгазын чугаалашкан. Хоорайның кол саң-хөө документизинде «Чаңгыс демниг Россия» партиязының ажылдап кылганы «Кызыл-2012» деп муниципалдыг программаны, найысылалдың Төлээлекчилер хуралының депутаттарының соңгулдаларының үезинде соңгукчуларның берген чагыгларын күүседиринче кичээнгейни угландырган. Бюджет төлевилелин комитеттерге депутаттар сайгарып тургаш, соңгукчуларның берген чагыгларының 60 хире хуузун күүседир, оларны акшаландырарын бюджетте киирген. Мэрияның саң-хөө департаментизи ону чүүлдүгзүнүп деткээн.

Төлээлекчилер хуралының депутаттары хоорайның үш чыл бюджедин чугаалажып көргеш, хүлээп алган. Кызыл хоорай округунуң 2009 чылда бюджединиң орулгалыг кезээ 1 млрд. 556 млн. рубль, чарылгалыг кезээ 1 млрд. 621 млн. рубль, чедишпези (дефицит)—64 млн. 833 муң рубль болган. 2010, 2011 чылдарның бюджедин база бадылаан. Чоокку үш чылда үш уруглар садын, үш школаны, 120 квартиралыг башкылар бажыңын тудар, чурттаар арга чок эргижиреп үрелген бажыңнардан хамаатыларны көжүрер программаны ботгандырар болгаш өске-даа ажыл-херекти кылырын бюджетте айтып турар.

Алдынай ЧИМИТ.

Кызыл хоорай округунуң баштыңының — Төлээлекчилер хуралының парлалга албаны.

ШЫЛГАРААН СПОРТЧУЛАРНЫ ИЛЕРЕТКЕН

Олимпийжи идегел – Лориса Ооржак ТР-ниң Күш-культура болгаш спорт агентилелиниң директору М.Ч.Ооржак-биле.

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

делегей чемпиону Сонамаа Куулар, сумо хүрешке делегей чемпиону Кристина Сат, Европа чемпионнары Чажытмаа Лагба-Сүрүн, Эрес Кара-Сал (сумо), Опан Сат (хостуг хүреш) болгаш Сергек Ооржак (кикбоксинг) (дөгерези аныяктар ортузунда), РФ-тиң чемпионнары Сылдыс Чүргүй-оол, Шеңне Долгай-оол (ча адарынга), Чиңгис Салчак, Айдың-оол Иргит, Чиңгис Хуурак, Родион Хертек, Аяс Ховалыг, Саян Кертик-оол (дөгерези кикбоксингиге), Меңги Мортуй-оол, Владимир Салчак; Меңги Чудак (хостуг хүреш), каратэге Россияның бирги чери дээш маргылдааның тиилекчизи Амир Мунзук дээш, өске-даа спортчулар-дыр.

Республикада билдингир спортчулар Родион Хертек (кикбоксинг), Мерген Санаа (хостуг хүреш), Елена Достай (ча адары) база боттарының хевирлеринге делегей болгаш Европа болгаш РФ-тиң чемпионаттарынга шаңналдыг черлерни ээлээннер.

Бо чүүлге янзы-бүрү маргылдааларга шаңналдыг черлерни ээлээн тыва спортчуларның аттарын дөгерезин киирери болдунмас, даңзы узай бээр. Ынчангаш оларның чүгле чамдыктарының аттарын адап киирдивис.

Байырлалдың киржикчилеринге болгаш аалчыларынга солун концерт номерлерин артистер бараалгаткан.

Бистиң корр.

В.Шайфулинниң тырттырган чуруктары.

«Автомобилист» клубтуң тренери А.А.Сараскин.

Хостуг хүрешке Россияның чемпиону Меңги Мортуй-оол.

Ча адарынга инвалидтер аразынга Россияның чемпиону Шеңне Долгай-оолга Аян-оол Ондар Хүндүлел бижикти тыпсып тур.

ТӨӨГҮЗҮН ХАНЫ БИЛИП...

Чөөн-Хемчик кожууннуң Баян-Тала сумузунуң тургустунганындан бээр 80 чыл болган байырдалын демдеглээн конференция чоокта чаа болуп эрткен. Ооң ажылынга ырак-чооктан чалаткан аалчылар, бо черниң үндезин чурттакчылары чораан моңгуштарның, кууларларның салгакчылары киришкен.

Баян-Тала сумузу 1928 чылдың сентябрьда ТАРН-ның УП Улуг Хуралының доктаалы-биле тургустунган. Оон бээр сумуну 20 кижи даргалаан, оларның фамилиязы, адын тодарадып тыпкан. Күш-ажылдың хоочуну Дамба-Доржу Моңгуш сумунуң, чаңгыс чер-чурттуг өгбелериниң дугайында төөгү материалдарын аныяандан тура чыып, бижип келгеш, эвээш эвес архив документилерин тып алган. Ынчангаш сумунуң төөгүзүнүң дугайында тайылбырны Дамба-Доржу Ырышович кылган. Ол илеткел кылбайн, компьютер экранын ажыглап тургаш, аңаа сумунуң бирги даргазындан эгелээш, сумунуң төөгүзүнүң дугайында чуруктарны көргүзүп тургаш, билдингир тайылбырны чыылганнарга кылып бергени солун болган. Оон аңгыда хүн ноян Буян-Бадыргының чуруун көргүзүп тургаш, допчу намдарын, ооң өг-бүлезиниң кежигүннерин таныштырган. Моон алгаш көөрге, Буян-Бадыргы Баян-Таланың күдээзи болган.

Кызылдан келген 85 харлыг Бүрбүлдей Куулярның сумунуң төөгүзүн таныштырганы кончуг солун, өөредиглиг болган. Шеми суму чагыргазының даргазы Кара-Моңгуш Ким-оол конференция ханы утказыг, кижизидилге шынарлыг болганын чугаазынга демдеглээш, өске сумуларга мындыг хемчеглерни алыры өөредиглиг болурун айыткаш, сумузунга мындыг чергелиг ажылды кылырын аазаан.

Сарыг-оол САНЧЫ.

Кызыл хоорай.

Улуг Хуралдың Хоойлужудулга палатазында

КОМИТЕТТЕР ХУРАЛЫНДА

Социал политика болгаш кадык камгалал талазы-биле комитеттиң (даргазы Зоя Сат) ээлчеглиг хуралынга элээн каш хоойлу төлевилелдерин чугаалажып көрген. Оларның иштинде чамдык регионнарның парламентилериниң эгелээшкинин деткээн доктаал төлевилелдерин база хүлээп алган.

Өскүстерни өрү тыртар

Өскүс болгаш ада-иезиниң азырал хайгааралы чок арткан уруглар күрүнениң хайгааралында турар. «Өскүс болгаш ада-иезиниң азырал хайгааралы чок арткан уругларга социал деткимче көргүзериниң немелде магадылалы» деп Федералдыг хоойлу езугаар ындыг уругларны чурттаар оран-сава-биле хандырар айтырыг Россия Федерациязының субъектилеринге онаажырын айыткан.

Ынчалза-даа дотацияныг регионнарда бюджеттен акшаландырар талазы-биле үстүнде айтырыгга хамаарыштыр чидиг айтырыг тургустунуп турар. Федералдыг бюджеттен кирген субсидия өскүс-чавыс уругларны оран-сава-биле хандырарынга чарыгдалдарның чүгле 40 хуузун дуглаарынга чедир. Ооң-биле чергелештир чурттаар оран-сава өртээ доктаамал өзүп турар.

Тургустунуп келген байдал Россия Федерациязының Конституциязында болгаш өг-бүле, чурттаар оран-сава кодекизинде айыткан өскүс болгаш ада-иезиниң азыралы хайгааралы чок арткан уругларның эргезин кызагдап, ниитилелге социал чогумча чок байдалды тургузуп турар.

Курган облазының Думазы бо айтырыгны өөренип көргеш, өскүс болгаш ада-иезиниң азырал хайгааралы чок арткан уругларны чурттаар оран-сава-биле хандырарынга акшаландырыышкынны федералдыг бюджеттен киирер улуг-хуузун көвүдедир талазы-биле дилегни Россия Федерациязының Чазаанче киирер дугайында доктаалды хүлээп алган.

Комитетке бо айтырыгны чугаалажып көргеш, Курган облазының Думазында депутат эш-өөрүнүң бо эгелээшкинин деткээн доктаал төлевилелин депутаттар хүлээп алган.

Хөй ажы-төлдүг өг-бүлелерге — таарымчалыг оран-сава

Беш болгаш оон-даа хөй ажы-төлдүг өг-бүлелер Россияның кайы-даа девискээрлеринде хөй. Ындыг өг-бүлелерниң саны бистиң республикада база эвээш эвес. Хөй ажы-төлдүг өг-бүлелерниң хөй кезии таарымчалыг чурттаар оран-сава-биле хандыртынмайн турар дээрзи хамаатылардан кирип турар хөй санныг бидириишкиннер херечилеп турар.

Ярослав облазының Думазының депутаттары беш болгаш оон-даа хөй ажы-төлдүг өг-бүлелерни чурттаар таарымчалыг оран-сава-биле хандырарының область бюджединден саң-хөө чедишпейн турарын, ипотектиг чээли алырынга хөй ажы-төлдүг өг-бүлелерниң оруулгазы чедишпезинден болдунмайн турар дээрзин демдеглээш, беш болгаш оон-даа хөй ажы-төлдүг өг-бүлелерни таарымчалыг чурттаар оран-сава-биле хандырары РФ-тиң болгаш субъектилерниң деңге харыылаар айтырыы дээрзин демдеглээн.

Мурнады хөгжүдер национал төлевилелдер болгаш демографтыг политика талазы-биле чөвүлел РФ-тиң хамаатыларынга чедингир болгаш таарымчалыг чурттаар оран-сава-биле хандырар ниити чурт программазынга беш болгаш оон-даа хөй ажы-төлдүг өг-бүлелерни чурттаар таарымчалыг оран-сава-биле хандырар, федералдыг болгаш регионалдыг органнарның демнежип тургаш боттандырар аңгы программаны хүлээп аарын Россия Федерациязының Президентизи Д.А.Медведевтиң адынга кыйгырыг дугайында доктаалды хүлээп алган.

Бистиң республикада шак мындыг байдал туруп турарын өөренип көргеш, комитетке депутаттар Ярослав облазының Думазының кыйгырыын деткээн.

Улуг Хуралдың Хоойлужудулга палатазының парлалга албаны.

ТООЛЧУГА МӨГЕЙИГ

Эрткен неделяда Сут-Хөл кожууннуң Алдан-Маадыр ортумак школазынга ат-сураглыг тоолчу Хүргүл-оол Сазыг-Хунаевич Моңгуштуң чырыткылыг адынга турасхааткан байырлал болуп эрткен. Аңаа кожууннуң школаларындан ортаакы болгаш үстүкү класс өөреникчилери, кожуун чагыргазының болгаш өөредилге килдизиниң төлээлери, Тываның гуманитарлыг шинчилелдер институдунуң эртем ажылдакчылары, башкылар база тоолчуну Ак-Даш суурда чурттап орар улуг уруу Маспың Хүргүл-ооловна, ажы-төлүнүң ажы-төлү, дөргүл-төрели киришкен. Байырлыг ажыдыышкынга оон-моон келген төлээлер, тоолчунуң салгакчылары сөс ап, ооң дугайында чылыг-чымчак сөстерни, сактыышкыннарны чугаалаан соонда, өөреникчилер аразынга тоол ыдарының мөөрей болган. Бүгү талазы-биле деңдески болбаза-даа, киржикчилер езулуг-ла тоолдарда маадырлар дег, «чааткыга чаргызын алыспайн, чарыннығының адаанга душпейн» туруп, шилип алганы тоолдарын шээжи-биле аянныг чугаалап азы ырлай аарак, ыдып бараалгаткан. Ачыр-дачыр демиселдиң түңнелинде Ак-Даш ортумак школазының өөреникчизи Хеймер Ооржак «Баян-Тоолай» деп маадырлыг тоолдан үзүндүнү эки күүсеткеш, бирги черге төлептиг болган. Ийиги, үшкү черлерни Аюш Ооржак (Хөр-Тайга) биле Даң-Хаяа Ховалыг (Кара-Чыраа) алган.

Байырлалдың ийиги кезээнде «Тоолчуларывысты сактып, алдарадын мөңгежидээл» деп эртем-практиктиг конференция бодунуң ажылын эгелээн. Аңаа кожууннуң школаларындан бир-бир өөреникчи киржип, аңгы-аңгы темаларга белеткээн илеткелдерин номчаан. Колдуунда Х.С-Х.Моңгуштуң амыдырал-чуртталгазы, ажыл-ижи-биле холбашкан бо илеткелдерде уруглар боттарының чыып бижээни тус чер материалдарынга даянып тургаш, тоолчунуң намдар-төөгүзүнге болгаш салгалдарынга хамаарыштыр солун шинчилелдерни кылып чоруткан болду. Ооң-биле кады эвээш-даа бол, Сут-Хөлге чурттап чораан өске чечен-мерген, тоолчу кижилер дугайында илеткелдер база бар болган. Конференцияның хыналда комиссиязы Хөр-Тайга школазындан Аюш Ооржактың «Шыяан ам...», Ак-Даш школазындан Аюша Ооржактың «Х.С-Х. Моңгуш– тоолчу өгбем», Алдан-Маадыр школазындан Хорлуу Ховалыгның «Тоолчунуң салгалдары» деп илеткелдерин багай эвес деп үнелеп көрген.

Байырлалдың база бир солун кезээ — уругларның тыва улустуң тоолдарынга чураан чуруктарының мөөрейи болган. Аңаа база эвээш эвес кижи киришкен болгаш оларның аразындан Кара-Чыраа школазының 9-ку классчызы Оюн-оол Куулар, Суг-Аксы школазының 10-гу классчызы Айдыс Моңгуш шылгарап, тиилекчи болганнар.

Маргарита КУНГАА,
ТГШИ-ниң эртем секретары.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛДАРЫ

Тыва Республиканың Чазааның чанында биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктуң хөгжүлдезинге деткимче талазы-биле Чөвүлелди тургузар дугайында

2008 чылдың октябрь 22 №661 Кызыл хоорай

Сайгарлыкчы чоруктуң деткимчезиниң сайзыраңгай инфраструктуразын тургузарынга таарымчалыг байдалды тургузар сорулга-биле 2008 чылдың июль 7-де «Тыва Республикага биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктуң хөгжүлдезиниң дугайында» ВХ-II №795 Тыва Республиканың Хоойлузунуң 26-гы чүүлүнге үндезилээш Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1.Тыва Республиканың Чазааның чанында биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктуң хөгжүлдезиниң талазы-биле Чөвүлелди тургузар.

2.Тыва Республиканың Чазааның чанында биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктуң хөгжүлдезин деткиир талазы-биле Чөвүлел дугайында коштунган Дүрүмнү болгаш ооң составын бадылаар.

3.Тыва Республиканың Чазааның 2002 чылдың август 21-де «Сайгарлыкчы чоруктуң хөгжүлдезинге административтиг шаптыктаашкыннарны эдер талазы-биле Ведомстволар аразында доктаамал ажылдап турар комиссияларның дугайында» №601, 2007 чылдың май 30-де «Сайгарлыкчы чоруктуң хөгжүлдезинге административтиг шаптыктаашкыннарны эдер талазы-биле Ведомстволар аразында доктаамал ажылдап турар комиссияларның составын бадылаар дугайында» №637 доктаалдарын күжүн чидирген деп санаар .

4.Бо доктаалды «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парлаар.

5.Бо доктаалдың күүселдези дээш контрольду Тыва Республиканың Экономика яамызынга дагзыр.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Чазааның 2008 чылдың октябрь 22-де №661 доктаалы-биле бадылаан

Тыва Республиканың Чазааның чанында биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктуң хөгжүлдезин деткиир талазы-биле Чөвүлелдиң дугайында ДҮРҮМ

Ниити чүүлдер

1.Тыва Республиканың Чазааның чанында биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чорукту деткиир талазы-биле Чөвүлел (моон соңгаар — Чөвүлел) Тыва Республиканың девискээринге сайгарлыкчы чорукту деткиир болгаш хөгжүдер адырынга эксперт, информация болгаш консультациялыг чөвүлээр орган болур.

2.Чөвүлелди тургускан сорулгазы болза, ол сайгарлыкчы чоруктуң чидиг айтырыгларының талазы-биле сайгарлыкчыларның хөй-ниити каттыжыышкыннарының, күүсекчи эрге-чагырганың федералдыг органнарының девискээр органнары болгаш Тыва Республиканың Чазааның аразында кады ажылдажылганың организациязы болур.

3.Чөвүлел бодунуң ажыл-чорудулгазын Россия Федерациязының Конституциязынга, федералдыг хоойлужудулгаларга, Тыва Республиканың хоойлужудулгазынга, өске-даа эрге-хоойлу актыларынга, а ол ышкаш амгы бо Дүрүмге дүүштүр чорудар.

Чөвүлелдиң кол сорулгалары

4.Чөвүлелдиң кол сорулгалары болза:

а) Тыва Республиканың девискээринде сайгарлыкчы чоруктуң хөгжүлдезиниң стратегтиг угланыышкынын ажылдап кылыр, анализин сайгарар;

б) сайгарлыкчы ажыл-чорудулганың хөгжүлдезинге моондактап турар административтиг шаптыктаашкыннарны чайладырын хандырар талазы-биле хемчеглерни алыр, сайгарлыкчы чорукту деткиир тодаргай механизмнерни ажылдап кылыр;

в) Тыва Республикага сайгарлыкчы чоруктуң субъектилериниң ажыл-чорудулгазын таарыштырып турар хоойлуларның төлевилелинге болгаш өске-даа нормативтиг эрге-хоойлу актыларынга экспертизаны чорудар;

г) Тыва Республикага биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктуң хөгжүлдезинге хамааржыр айтырыглар талазы-биле Тыва Республиканың Чазааның нормативтиг актыларының болгаш тускай сорулгалыг программаларын ажылдап кылыр талазы-биле саналдарны белеткээр.

Чөвүлелдиң бүрүн эргелери

5. Чөвүлел дараазында бүрүн эргелерлиг:

а) сайгарлыкчыларның болгаш бизнес-эштежилгелерниң сонуургалдарынга хамааржып турар айтырыглар талазы-биле Тыва Республиканың Чазааның шиитпирлерин белеткээринге биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктуң төлээлерин киириштирер;

б) сайгарлыкчыларның республика каттыжыышкыннарын, республиканың кожууннарында болгаш хоорайларында сайгарлыкчыларны деткиир муниципалдыг организациялар-биле кады ажылдажылганы чорудар;

в) Тыва Республиканың девискээринде инвестиция төлевилелдерин боттандырар талазы-биле Экономиктиг чөвүлел-биле кады ажылдажылганы чорудар;

г) сайгарлыкчы чорукту хөгжүдер сорулгага республиканың болгаш муниципалдыг эт-хөреңгини ажыглаар талазы-биле сүмелерни ажылдап кылыр, биче сайгарлыкчы чорукту деткиир болгаш хөгжүдер республика программаларын ажылдап кылырынга, дүүштүреринге болгаш боттандырарынга киржир;

д) биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктуң субъектилериниң ажыл-чорудулгазын таарыштырып турар нормативтиг эрге-хоойлу актыларының төлевилелин ажылдап кылыр талазы-биле сүмелерни киирер;

е) Чөвүлелдиң ажылының регламентизин бадылаар.

Чөвүлелдиң кол эргелери

6. Чөвүлелдиң эргелери:

а) эртем болгаш хөй-ниити организацияларындан, биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктуң субъектилеринден, тус чер бот-башкарылга органнарындан, күүсекчи эрге-чагырга болгаш хоойлужудулга органнарындан эргежок чугула информацияны тургустунган чурум-биле алыр болгаш негеп алыр;

б) Тыва Республиканың тус чер бот-башкарылга органнарының болгаш Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының эрге-дужаалдыг кижилериниң информациязын, а ол ышкаш биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктуң субъектилериниң төлээлерин болгаш хөй-ниити организацияларын, ассоциацияларны болгаш биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктуң хөгжүлдези-биле холбашкан айтырыглар талазы-биле сайгарлыкчылар чөвүлелин боттарының хуралдарынга дыңнаар;

в) бодунуң ажыл-чорудулгазын организастаарынга экономика болгаш социал адырларның организацияларын база албан черлериниң специалистерин, эртем-шинчилел болгаш өөредилге албан черлериниң, хөй-ниити каттыжыышкыннарының болгаш өске-даа организацияларны кииριштирер;

г) Чөвүлелдиң хуралынга сайгарып чугаалажыры-биле кирген аңгы-аңгы айтырыгларны белеткээр талазы-биле Чөвүлелдиң кежигүннеринге даалгаларны бээр.

Чөвүлелдиң составы

7.Чөвүлел мынчаар тургустунар:

а) Тыва Республиканың Чазааның кежигүннеринден;

б) күүсекчи эрге-чагырганың федералдыг органнарының девискээр органнарының төлээлеринден (чөпшээрешкени-биле);

в)Чөвүлелдиң мурнунда тургустунуп турар сорулгаларны шиитпирлээринге сонуургалдыг организацияларның болгаш өске-даа органнарның, юридиктиг албан черлериниң, чөпшээрешкени-биле сайгарлыкчыларның, ассоциацияларның хөй-ниити каттыжыышкыннарының төлээлеринден;

Чөвүлелдиң составы, ооң даргазын кииριштир алырга, 30 кижиден ашпас болур ужурлуг.

8. Чөвүлелдиң даргазы сайгарлыкчы чоруктуң хөгжүлдезиниң айтырыгларын харыылап турар, Тыва Республиканың Чазааның Даргазының бирги оралакчызы болур. Чөвүлелдиң даргазы ийи оралакчылыг болур.

9. Чөвүлелдиң составын Тыва Республиканың Чазааның доктаалы-биле бадылаар.

10. Чөвүлелдиң ажылынга чөптүг чылдагаан чокка киришпээн ооң кежигүннерин Чөвүлелдиң шиитпири-биле ооң составындан үндүрерин сүмелеп болур.

11. Чөвүлелдиң секретары ооң хуралын белеткээр талазы-биле организастыг болгаш техниктиг ажылдарны боттандырып чорудар, Чөвүлелдиң документилер-биле ажылын чорудар, Чөвүлелдиң даргазының даалгазы-биле Чөвүлелдиң ажылының регламентизиниң күүселдези дээш контрольду боттандырып чорудар.

12. Чөвүлелдиң даргазы болгаш кежигүннери Чөвүлелге хөй-ниитиниң даалгазынга ажылдаар.

Чөвүлелдиң ажыл-чорудулгазын организастаары

13. Чөвүлелдиң хуралының хүн айтырыы чөвүлелдиң кежигүннериниң саналындан киирер болгаш ажылдың планынга үндезилеп чорудар.

14. Чөвүлелдиң ажылын даргазы удуртур, а дарга чок турар үеде —ооң оралакчылары.

15.Чөвүлелдиң Даргазы:

— Чөвүлелдиң ажылын удуртуруң боттандырар;

— Чөвүлелдиң хуралын башкарар;

— Чөвүлелдиң шиитпириниң күүселдезин хандырар болгаш контрольдаар.

16. Чөвүлел бодунуң ажыл-чорудулгазын боттандырарынга:

— тургустунган чурум-биле Чөвүлелдиң ажылынга эртемденнерниң санындан экспертерни болгаш консультантыларны, сайгарлыкчыларны, күүсекчи эрге-чагырганың төлээлерин болгаш өске-даа специалистерни кииριштирер;

— түр болгаш доктаамал ажылдап турар эксперт болгаш ажылчын бөлүктерни тургузар.

17. Бодунуң ажылының регламентилеп турар документилерни Чөвүлел бот-тускайлаң хүлээп алыр.

18. Чөвүлелдиң хуралын эргежок чугула хемчеглер талазы-биле, ынчалза-даа чартык чылда чаңгыстан эвээш эвес катап, Чөвүлелдиң даргазы чок турда, ооң оралакчылары эрттирер.

19. Чөвүлелдиң шиитпирин хуралга олуржуп турар Чөвүлелдиң кежигүннериниң хөйүнүң үнү-биле ажык бадылаашкын-биле хүлээп алыр болгаш сүмелээн байдалдыг болур. Кажан үн деңнежи бергенде, Чөвүлелдиң даргазының үнү күштүг болур.

20. Бир эвес хуралга, Чөвүлелдиң кежигүннериниң чартыындан хөйү олуржуп турар болза, Чөвүлелдиң хуралын бүрүн эргелиг деп санаар.

21. Чөвүлелдиң хуралының түңнелиниң талазы-биле хуралдың протоколун долдурар, аңаа Чөвүлелдиң даргазы адын салыр.

22. Чөвүлелдиң ажыл-чорудулгазының материал-техниктиг хандырылгазын Тыва Республиканың Сайгарлыкчы чорук болгаш туризм талазы-биле агентилелинге дагзыр.

Тыва Республиканың Чазааның 2008 чылдың октябрь 22-де №661 доктаалы-биле бадылаан

Тыва Республиканың Чазааның чанында биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктуң хөгжүлдезин деткиир талазы-биле Чөвүлелдиң СОСТАВЫ

С.И.Тен — Чазак Даргазының бирги оралакчызы—Тыва Республиканың экономика сайыды, даргазы;

А.М.Юй—Тыва Республиканың Сайгарлыкчы чорук болгаш туризм талазы-биле агентилелдиң директору, даргазының оралакчызы;

Э.К.Чүльдүм—«Тыва Республиканың сайгарлыкчылары» биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктуң субъектилериниң Тыва Республиканың хөй-ниити организацияларының президентизи, даргазының оралакчызы (чөпшээрешкени-биле);

А.А. Сулайманова — Тыва Республиканың Сайгарлыкчы чорук болгаш туризм талазы-биле агентилелдиң сайгарлыкчы чорук килдизиниң кол специализи, секретары;

А.В.Брокерт — «Енисей үлетпүр компаниязы» ХАН-ның директору, Кызыл хоорай (чөпшээрешкени-биле);

Э.Э.Дагба-Лама—Тыва Республиканың Ажыл-чорудулгазының чамдык хевирлерин күрүнеден башкарар болгаш лицензиялаар талазы-биле албанның удуртукчузу;

В.А. Двинский—Кызыл кожууннуң сайгарлыкчыларның хөй-ниити каттыжыышкынының даргазы (чөпшээрешкени-биле);

Р.Л.Добровольский—«Тыва Республиканың сайгарлыкчылары» биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктуң субъектилериниң Тываның республиканың хөй-ниити организациязының оралакчы-президентизи (чөпшээрешкени-биле);

А.Д.Дроздов—Кызыл хоорайда сайгарлыкчы (чөпшээрешкени-биле);

С.Б.Кара-Монгуш—«Айдыс» КХН-ниң директору, Ак-Довурак хоорай (чөпшээрешкени-биле);

М.Х.Кара-оол—Кызыл хоорайның мэриниң бирги оралакчызы (чөпшээрешкени-биле);

Д.В.Кастырин—Федералдыг үндүрүг албанының Тыва Республика талазы-биле эргелелиниң хүлээлгезин күүседип турар (чөпшээрешкени-биле);

В.Н.Лапшакова—«Перспектива» кадрлар төвүнүң удуртукчузу, Кызыл хоорай (чөпшээрешкени-биле);

А.К.Монгуш—Чөөн-Хемчик кожууннуң сайгарлыкчылар чөвүлелиниң даргазы (чөпшээрешкени-биле);

А.К.Намчак—Тес-Хем кожуунда сайгарлыкчы (чөпшээрешкени-биле);

Э.О.Натпий-оол—«Тыва Республиканың Бизнес-инкубатору» КА-ның директору (чөпшээрешкени-биле);

А.Т.Оюн—Ветеринарлыг болгаш фитосанитарлыг хайгаарал талазы-биле федералдыг албанның Тыва Республика талазы-биле эргелелиниң удуртукчузу (чөпшээрешкени-биле);

Л.К.Салчак— кижиниң чаагай чоруун болгаш эргезин камгалаар адырга хайгаарал талазы-биле Федералдыг албанның Тыва Республика талазы-биле девискээр эргелелиниң удуртукчузу (чөпшээрешкени-биле);

И.П.Самойленко—Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазында садыг болгаш сайгарлыкчы чорук, биче бизнестиң хөгжүлдезиниң талазы-биле комитеттиң даргазы;

В.В.Сат—«Аудит-профи» фирманың удуртукчузу, Кызыл хоорай (чөпшээрешкени-биле);

М.В.Сайнит—Тыва Республиканың Сайгарлыкчы чорукту деткиир фондунуң специализи;

Э.М. Содунам—«Урянхай» АҮК КХН-ниң директору, Кызыл хоорай (чөпшээрешкени-биле)

В.Д. Соян—Таңды кожуунда сайгарлыкчы (чөпшээрешкени-биле);

В.Н. Тунев—хоорай округунуң баштыңы — Кызыл хоорайның Төлээлекчилер хуралының даргазы (чөпшээрешкени-биле);

Н.И. Фролова—Улуг-Хем кожууннуң сайгарлыкчылар чөвүлелиниң даргазы (чөпшээрешкени-биле);

Л.Н. Филимонова—Кызыл кожуунда сайгарлыкчы (чөпшээрешкени-биле);

А.Д. Шаравит—Сүт-Хөл кожуунда сайгарлыкчы (чөпшээрешкени-биле).

Өг-бүлеге ада-иезиниң ажаалда-тежээлинден казыттырган уругларга шупту хевирлерниң чаңгыс удаа акша пособиезин тыпсырының болгаш төлээриниң чурумун бадылаарының дугайында

2008 чылдың октябрь 22 № 662 Кызыл хоорай

Россия Федерациязының Чазааның 2007 чылдың декабрь 29-та «Өг-бүлеге ада-иезиниң ажаалда-тежээлинден казыттырган уругларга шупту хевирлерниң чаңгыс удаа акша пособиезин төлээринге Россия Федерациязының субъектилериниң бюджеттеринге федералдыг бюджеттен субвенцияны 2008-2010 чылдарда бээриниң дугайында» №942 доктаалынга дүүштүр Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1.Өг-бүлеге ада-иезиниң ажаалда-тежээлинден казыттырган уругларга шупту хевирлерниң чаңгыс удаа акша пособиезин тыпсырының болгаш төлээриниң коштунган чурумун бадылаар.

2.Өг-бүлеге ада-иезиниң ажаалда-тежээлинден казыттырган уругларга шупту хевирлерниң чаңгыс удаа акша пособиезин төлеп бээрин чорудар төлээлеттирген органны Тыва Республиканың Өөредилге, эртем болгаш аныяктар политиказының яамызы тодарадыр.

3. Федералдыг бюджеттен келген акшаландырыышкынның хемчээлинге өг-бүлеге төрелдериниң ажаалда-тежээлинден казыттырган уругларга шупту хевирлерниң чаңгыс удаа акша пособиезин төлеп бээр чарыгдалдың акшаландырыышкынын Тыва Республиканың Саң-хөө яамызы боттандырып чорудар.

4.Тыва Республиканың Чазааның 2008 чылдың март 7-де «Өг-бүлеге ада-иезиниң ажаалда-тежээлинден казыттырган уругларга шупту хевирлерниң чаңгыс удаа акша пособиезин төлеп бээрин субвенция хевиринге Тыва Республиканың кожууннарның болгаш хоорай округтарының муниципалдыг бюджеттеринге Тыва Республиканың республика бюджединден саң-хөө дузаламчызын 2008-2010 чылдарда бээриниң чурумунуң дугайында» №113 доктаалын күжүн чидирген деп санаар.

5.Бо доктаалды «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Чазааның 2008 чылдың октябрь 22-де № 662 доктаалы-биле бадылаан

Өг-бүлеге ада-иезиниң ажаалда-тежээлинден казыттырган уругларга шупту хевирлерниң чаңгыс удаа акша пособиезин тыпсырының болгаш төлеп бээриниң ЧУРУМУ

1.Өг-бүлеге ада-иезиниң ажаалда-тежээлинден казыттырган уругларга шупту хевирлерниң чаңгыс удаа акша пособиезин тыпсырының болгаш төлеп бээриниң механизмин амгы чурум тодарадып турар (моон соңгаар — чаңгыс аай пособие).

2. Өг-бүлеге кижизидери-биле уругну дамчыдып бергенде чаңгыс аай төлевирниң пособиезин алыр эрге (азырап алганда, хайгааралга алганда (ажаалда-тежээлде): ада-иезиниң хайгааралы чок арткан уругларны өг-бүлеге кижизидери-биле дамчыдып бергенде, бир эвес ада-иези билдинмес, өлген азы өлгенин чарлаанда, төрел эргезин казыттырганда, ис чок читкен деп хүлээп көрдүнгенде, харыысалгага онаап болбас, кадыының байдалының талазы-биле уругну ажаап-тудуп болгаш кижизидип шыдавас, кеземче албан черинде херек эрттирип турар, хосталгазын казыдып шииттирген таварылгада, хоругдалга тудуп хоругдаан таварылгада, кем-херек үүлгедиинге каразыттырып азы буруудадып турганда, уругларның кижизидилгезинден ойталаан таварылгада азы оларның эргезин болгаш сонуургалын камгалаарындан ойталаанда азы чурттакчы чоннуң социал камгалал албан черинден, эмнелге албан черинден уругларны кижизидип алырындан ойталаан таварылгада чаңгыс кижи азы төрелдери азырап алганда тургустунар.

Өг-бүлеге ийи болгаш оон-даа хөй уругларны кижизидери-биле дамчыдып берген таварылгада, уруг бүрүзүнге чаңгыс удаа төлээр пособиени төлеп бээр.

3.Чурттап турар чериниң талазы-биле төлээлеттирген орган азырал болгаш ажаалда-тежээлде органынга чаңгыс аай пособиени алырынга дараазында документилерни долдургаш киирер:

— пособиени тыпсырының дугайында билдириишкин;

— уругну азырап алганының дугайында судтуң шиитпириниң хоойлу езугаар күштүг болуп киргениниң хоолгазы, бир болза уругну азыралга бергениниң дугайында азырал болгаш ажаалда-тежээлде органының шиитпиринден ушта бижидилге, чок-ла болза, өг-бүлеге уругну кижизидер кылдыр дамчыдып бергениниң дугайында керээниң хоолгазы;

— кижиниң бодун бадыткап турар документиниң хоолгазы;

— ажаалга дептериниң хоолгазы (чээли организациязынга ажыткан агар санче шилчидерде).

4.Азыракчыны (ажаалда-тежээлде) тургускан таварылгада чаңгыс удааның акша пособиезин тыпсыры болгаш төлээри азы төрелдериниң чогун бадыткап турар документилерниң хоолгазын амгы Чурумнуң 3-кү пунктузунда айыткаңы документилерден аңгыда, өг-бүлеге азыраары-биле дамчыдып бергенде, дараазында чүүлдерни барымдаалаар:

— төрелдериниң өлгениниң дугайында херечилел;

— ада-иезиниң эргезин казааның дугайында судтуң шиитпири (төрел эргезин кызыгаарлааның дугайында), төрелдеринге харыысалга онаап болбас деп хүлээп көргенде, ис чок читкенде азы өлгенде;

— иштики херектер органының азы азырал болгаш ажаалда-тежээлде органының бергени октаттынган уругну тып алганының дугайында документ;

тургустунган чурум-биле долдурган, уругну азырап алырынга чөпшээрелин бергениниң дугайында ада-иезиниң билдириишкини;

— ада-иезиниң херек адаанда турарының дугайында справка азы оларның кеземче херээн эрттирип турарының азы ында турарының талазы-биле ол албан чериниң берген документизи хосталгазы кеземче херээн эрттирип турарының дугайында справка.

— кадык камгалал албан чериниң бергени, ада-иезиниң кадыкшыл байдалының дугайында эмчи түңнели;

— ада-иезиниң хайгааралы чокка уругнуң артканының фактызын тургусканының дугайында судтуң шиитпири;

— дилеп турар ада-иезиниң турар черин тыппааның дугайында иштики херектер органының справказы;

— хоойлу езугаар кады чурттап турганының дугайында уругнуң чурттап турган черинден справка.

5. Тыва Республиканың девискээринде доктаамал чурттап турар, Тыва Республиканың девискээринде түр чурттап турар болгаш албан социал камгаладылгага кирип турар хамааты эрге чок даштыкы хамаатылар, а ол ышкаш дезип келгеннерге бодун бадыткап турар документилерниң хоолгазын немей кииргенде чаңгыс удаа төлээр пособиени тыпсырынга болгаш төлеп бээринге херек документилер: түр када чурттаарының чөпшээрелиниң хоолгазы, чурттаарынга бергениниң дугайында демдеглел, күш-ажыл дептериниң хоолгазы азы күш-ажыл керээзиниң, камгаладылга фондузунуң органынга бүрүткээниниң дугайында Россия Федерациязының социал камгаладылга фондузунуң күүсекчи органындан справка, дескениниң шынзылгазының хоолгазы.

6. Төлээлеттирген орган тургустунган негелдеге дүүштүр киирген документилерниң шуптузун хынаар, чаңгыс удаа төлээр пособие талазы-биле хууда херекти чыып тургузар болгаш 7 хонук хуусааның иштинде азыракчының азы азырап алган төрелдериниң бөлүк документилерин хоолгалары-биле катай чаңгыс удаа төлээр пособиени тыпсырының болгаш төлээриниң дугайында дилегни Тыва Республиканың Өөредилге, эртем болгаш аныяктар политиказының яамызынче чорудар.

7.Чаңгыс удаа төлээр пособие акшазын эргежок чугула документилерни киирген хүнүнден 2 айдан орай эвес Тыва Республиканың девискээринде турар, чээли организацияларында ажыткан алыкчыларның агар санынче акша-хөреңгини Тыва Республиканың Өөредилге, эртем болгаш аныяктар политиказының яамызы шилчидип бээр.

8.1995 чылдың май 19-та «Уругларлыг хамаатыларга күрүне пособиезиниң дугайында» №81 Федералдыг хоойлунуң 4-кү чүүлүнге дүүштүр чаңгыс удаа төлээр пособиениң төлевирин, чаңгыс удаа төлээр пособиениң шилчидер болгаш чедирер чарыгдалдарының үндезиннерин боттандырып чорудар.

9. Яамы чаңгыс удаа төлевирни бадыткаар сорулга-биле Федералдыг казначействонуң Тыва Республика талазы-биле Эргелелинче дараазында чүүлдерни киирер;

— чаңгыс удаа төлээр пособиениң алыкчыларының даңзызынга фамилиязын, адын, адазының адын албан айтыр (долузу-биле), бүрүткеткен черин, азырап алган уругларының санын, ажаалда турар уругларын, өг-бүлеге азыраары-биле дамчыдып берген уругларны;

— чаңгыс удаа төлээр пособиени тывысканының дугайында шиитпирниң хоолгазы.

10. Чаңгыс удаа төлээр пособиениң алыкчыларының хууда херектерин төлевир соксаан соонда төлээлеттирген орган үш чыл иштинде шыгжаар, ооң соонда тургустунган чурум-биле архивче дамчыдып бээр.

11.Төлээлеттирген орган херекти чорударының талазы-биле ажылды организастаар болгаш дараазында отчеттуг кварталдың айның 5-тиң хүнүнден орай эвес, квартал санында, яамының чаңгыс удаа төлээр пособиениң алыкчыларының даңзызынче киирер, аңаа айтыр чүүлдер:

— фамилиязы, ады, адазының ады;

— бодун бадыткап турар документиниң медээлери;

— чурттап турар чериниң адрези;

— алыкчыларның категориязы (азыракчы, азырап алган кижи, уруг азырап алган төрелдер);

— чээли организацияларында агар санның банк реквизиттери.

12. Уруглар азырап алган кижилерниң чаңгыс удаа төлээр пособие акшазын төлеп берип турар документизин хынаар болгаш белеткелин хандырып турар кижилер, амгы күштүг болуп турар хоойлуга дүүштүр уругну азырап алганының чажыдын камгалаар хүлээлгелиг.

13. Уругну өг-бүлеге кижизидери-биле дамчыдып бергенде, бир эвес уругну азырап алганының дугайында судтуң шиитпири хоойлу езугаар күштүг болуп кирген хүнүнден алды айдан орай эвес үеде айтырыгны тургускан болза азы азыракчыны тургускан дугайында шиитпирни азыракчы болгаш ажаалда-тежээлде органы үндүргенде азы уругну өг-бүлеге азыраары-биле дамчыдып бергениниң дугайында керээ күштүг болуп киргенде, чаңгыс удаа төлээр пособиени тыпсыр.

14. Чаңгыс удаа төлээр пособиени тыпсырындан ойталаан таварылгада, ойталаан чылдагаанын айтып тургаш, билдириишкинниң ээзинче 5 хонуктуң иштинде бижимел-биле дыңнадыр.

15.Меге медээлерни документиге киирип, алыкчыга чаңгыс удаа төлээр пособиени тывыскаш, төлеп берипкен таварылгада, ол алыкчы ону дедир эгидер, а маргылдаалыг айтырыг тургустунуп кээр болза, суд чуруму-биле тыртар.

16.Чаңгыс удаа төлээр пособиени тыпсырының болгаш төлээриниң талазы-биле маргылдаалыг айтырыг тургустунуп кээр болза, ону Россия Федерациязының хоойлужудулгазының тургускан чуруму-биле шиитпирлээр.

17.Үндүрүп берген акша-хөреңгини ажыктыг ажыглаары дээш контрольду яамы боттандырар.

Тыва Республиканың Чазааның 2003 чылдың июль 30 “Тыва Республиканың биче сайгарлыкчы чорукту деткиир Фондунуң дугайында” №523 доктаалынче өскерилгелерни киирериниң дугайында

2008 чылдың октябрь 22 № 657 Кызыл хоорай

2007 чылдың июль 24 “Россия Федерациязынга биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чорукту сайзырадырының дугайында” №209-ФХ Федералдыг хоойлузунга дүүштүр Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. Тыва Республиканың Чазааның 2003 чылдың июль 30 “Тыва Республиканың биче сайгарлыкчы чорукту деткиир Фондунуң дугайында” №523 доктаалынче дараазында өскерилгелерни киирер:

1) “биче” деп сөстү фондунуң адындан уштур;

2) 1-3 пунктулардан “биче” деп сөстү ап каaптар;

3) 5 пунктуну күш чок деп санаар;

4) 9 пунктудан “Садыг, амыдырал-чуртталга хандырылгазы болгаш сайгарлыкчы чорукту сайзырадыр яамы” деп сөстерни “Сайгарлыкчы чорук болгаш туризм агентилели” деп сөстер-биле солуур;

5) Тыва Республиканың Сайгарлыкчы чорукту деткиир фондунуң Уставын чаа эдилге-биле илередир (№1 капсырылга);

6) Тыва Республиканың Сайгарлыкчы чорукту деткиир фондузунуң Ажаал-тежээл чөвүлелин чаа эдилге-биле илередир (№2 капсырылга).

2.Тыва Республиканың Сайгарлыкчы чорук болгаш туризм агентилелинге Тыва Республиканың Сайгарлыкчы чорукту деткиир фондунуң чаа эдилге-биле тургускан Уставын доктааткан чурум езугаар бүрүткээр.

3.Тыва Республиканың Чазааның 2003 чылдың январь 17 “2003 чылда Тыва Республиканың биче сайгарлыкчы чорукту деткиир фондунуң акша-хөреңгизин тургузарының дугайында” №35, 2005 чылдың апрель 8 “Тыва Республиканың биче сайгарлыкчы чорукту деткиир фондунуң Ажаал-тежээл чөвүлелиниң составынче өскерилгелерни киирериниң дугайында” №446 доктаалдарын күш чок деп санаар.

4. Ук доктаалды “Тувинская правда” болгаш “Шын” солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың удуртур кадрларының курлавырын тургузар талазы-биле конкурсту эрттирериниң дугайында Дүрүмнү бадылаарының дугайында

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының ЧАРЛЫЫ

Россия Федерациязының Президентизиниң 2008 чылдың август 25-те «Россия Федерациязының Президентизиниң чанында удуртур кадрларның курлавырын тургузар болгаш белеткээр талазы-биле комиссияның дугайында» №1252 Чарлыынга, Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2008 чылдың ноябрь 24-те «Тыва Республиканың удуртур кадрларының курлавырының дугайында Дүрүмнү бадылаарының дугайында» №297 Чарлыынга дүүштүр **доктаадырым болза:**

1.Тыва Республиканың удуртур кадрларының курлавырын тургузар талазы-биле конкурсту эрттирер дугайында коштунган Дүрүмнү бадылаар (моон соңгаар —конкурс дугайында Дүрүм).

2.Бо Чарлыкты «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парлаар.

3. Бо Чарлыктың күүселдези дээш контрольду Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчызы А.П.Дамба-Хуураккa дагзыр.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
2008 чылдың декабрь 16
№319

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2008 чылдың декабрь 16-да № 319 Чарлыы-биле бадылаан

Тыва Республиканың удуртур кадрларының курлавырын тургузар талазы-биле конкурсту эрттирериниң дугайында ДҮРҮМ

1.Амгы Дүрүм 2004 чылдың июль 27-де «Россия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының дугайында» №79 Федералдыг хоойлуга, 2006 чылдың апрель 21-де «Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының айтырыгларының дугайында» ДХ-1 №1739 Тыва Республиканың хоойлузунга, Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2008 чылдың август 25-те «Тыва Республиканың удуртур кадрларының курлавырын белеткээр болгаш тургузар талазы-биле Республика комиссиязының составын бадылаар дугайында» №190, 2008 чылдың ноябрь 24-те «Тыва Республиканың удуртур кадрларының курлавырының дугайында Дүрүмнү бадылаарының дугайында» №297 чарлыктарынга дүүштүр Тыва Республиканың Удуртур кадрларының курлавырынга киирер конкурсту эрттирериниң чурумун болгаш негелдезин тодарадып турар (моон соңгаар —Удуртур кадрларның курлавыры).

2. Удуртур кадрларның курлавыры конкурс үндезининге Удуртур кадрларның курлавырынга турар күзелдиг болгаш эртем-мергежили негелдезинге дүгжүп турар хамаатылардан тургустунар.

3. Удуртур кадрларның курлавыры конкурс үндезининге тургустунар:

3.1. Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының эрге-дужаалдарынга, Тыва Республиканың күрүне эрге-дужаалының тускай бөлүктеринге томуйлаарын болгаш оон хостаарын Тыва Республиканың Чазааның Даргазы шиитпирлээр, («Тыва Республиканың Удуртур кадрларының курлавырының дугайында» Дүрүмнүң №1-ги капсырылгазының 1-ги кезээ):

— Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының дээди «удуртукчуларының» категориязы болгаш кол бөлүк эрге-дужаалдар;

— Тыва Республиканың муниципалдыг тургузугларының тус чер бот-башкарылга органнарының удуртукчулары;

— күүсекчи эрге-чагырганың федералдыг органнарының Тыва Республика талазы-биле девискээр органнарының удуртукчулары;

— адырлар аайы-биле өнчүнүң ээзиниң хамаарылгазы чокка Тыва Республиканың организацияларының удуртукчулары болгаш специалистери;

— республиканың эртем-шинчилел албан черлериниң болгаш дээди өөредилге черлериниң профессор-башкылар составы.

3.2. Тыва Республиканың дээди бөлүк эрге-дужаалдарының «удуртукчуларының» категориязынга Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының эрге-дужаалдарының тускай көрдүнген бөлүктеринге («Тыва Республиканың удуртур кадрларының курлавырының дугайында» Дүрүмнүң №1 капсырылгазының 2-ги кезээ (1-62 пунктулары):

— күрүне органының хамааты албанының адаанда турар эрге-дужаалынга ажылдаар күрүнениң хамааты албан-хаакчылары;

— күрүнениң хамааты албан ажылының адаккы эрге-дужаалында ажылдап турар, күрүнениң өске-даа органнарының күрүнениң хамааты албан-хаакчылары;

— Тыва Республиканың муниципалдыг тургузугларының тус чер бот-башкарылга органнарының удуртукчулары болгаш муниципалдыг албан-хаакчылар;

— күүсекчи эрге-чагырганың федералдыг органнарының Тыва Республика талазы-биле девискээр органнарының удуртукчулары болгаш күрүнениң хамааты албан-хаакчылары;

— адырлар аайы-биле өнчүнүң ээзинден хамаарылга чокка Тыва Республиканың организацияларының удуртукчулары болгаш ажылдакчылары;

— республиканың эртем-шинчилел албан черлериниң болгаш дээди өөредилге черлериниң профессор-башкылар составы;

— курлавырже халажып үнген шериг албанныглар азы Россия Федерациязының Чепсектиг Күштеринге реформа чорутканы-биле холбаштыр халашканнар;

— күрүне эргелеп-башкарылгазының баазалыг мергежилдеринге дээди өөредилге черлерин доосканнар;

— 2004 чылдың июль 27-де «Россия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының дугайында» №79 Федералдыг хоойлунуң 39-ку чүүлүнүң 1 кезээниң 1 пунктузунда көрдүнгени-биле Удуртур кадрларның курлавырынче киирген күрүнениң хамааты албан-хаакчылары;

— республиканың күрүнениң хамааты албанының күрүне эрге-дужаалының ажык олуттарынга ажылдаары-биле конкурска киришкен, ынчалза-даа конкурс шилилгезин эртпээн специалистер.

3.3.Тыва Республиканың күрүнениң каттышкан бүдүрүлгелериниң удуртукчуларының эрге-дужаалынга салган бөлүк, а ол ышкаш Тыва Республиканың өнчүзүнде акциязының 50 ажыг хуузу кирип турар акционер ниитилелдериниң удуртукчулары («Тыва Республиканың удуртур кадрларының курлавырының дугайында» Дүрүмнүң №1 капсырылгазының 2-ги кезээ (63,64 пунктулары):

— Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албан-хаакчылары;

— Тыва Республиканың тус чер бот-башкарылга органнарының удуртукчулары болгаш муниципалдыг албан-хаакчылар;

— күүсекчи эрге-чагырганың федералдыг органнарының Тыва Республика талазы-биле девискээр органнарының удуртукчулары болгаш күрүнениң хамааты албан-хаакчылары;

— эртем-шинчилел албан черлериниң адырында болгаш дээди өөредилге черлериниң профессор-башкылар составы;

— адырлар аайы-биле өнчүнүң ээзинден хамаарылга чокка Тыва Республиканың организацияларының удуртукчулары болгаш ажылдакчылары;

— курлавырже үнген шериг албанныглар азы Россия Федерациязының Чепсектиг Күштеринге реформа чорутканы-биле холбаштыр халашканнар.

4. Хамааты кижи Удуртур кадрларның курлавырынче болгаш Тыва Республиканың муниципалдыг районнар болгаш хоорай округтарының удуртур кадрларының курлавырынче кирер эргелиг.

5.Удуртур кадрларның курлавырының конкурузунга киржир хамаатыларга, дараазында негелделерни тургузар:

5.1.Томуйлаарын болгаш хостаарын Тыва Республиканың Чазааның Даргазы шиитпирлээр Тыва Республиканың күрүне эрге-дужаалдарынга, Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының эрге-дужаалдарынга — дээди профессионал билиг, күрүнениң хамааты албанынга стажы (күрүне албанының өске-даа хевирлери) алды чылдан эвээш эвес азы мергежилиниң талазы-биле ажыл стажы чеди чылдан эвээш эвес болур, ооң иштинде бирги удуртукчунуң эрге-дужаалынга азы ооң оралакчызынга ажылдааны база назыны 45 харга чедир;

5.2. Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының дээди бөлүүнүң «удуртукчулары» эрге-дужаалга — дээди профессионал билиг, күрүнениң хамааты албанынга стажы (күрүнениң хамааты албанының өске-даа хевирлери) ийи чылдан эвээш эвес азы мергежилиниң талазы-биле ажыл стажы беш чылдан эвээш эвес болур, назыны 45 харга чедир;

5.3. Тыва Республиканың күрүнениң каттышкан бүдүрүлгелериниң удуртукчуларынга, а ол ышкаш Тыва Республиканың өнчүзүнде акцияларының 50 ажыг хуузу кирип турар акционер ниитилелдериниң удуртукчулары:

— дээди профессионал билии, мергежилиниң талазы-биле ажыл стажы беш чылдан эвээш эвес болур, назыны 40 харга чедир.

6. Удуртур кадрларның курлавыры дараазында хевирлерден тургустунар:

— акционер ниитилелдерниң, күрүне организацияларының, Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының ажылдакчылары болбайн турар хамаатыларның даштыкы санындан;

— Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарынга хамааржыр күрүнениң хамааты албан-хаакчыларының иштики санындан, а ол ышкаш Тыва Республиканың акционер ниитилелдеринге болгаш күрүне организацияларынга хамааржыр ажылдакчылардан тургузар.

7. Удуртур кадрларның курлавырының белениниң чадазы ийи кезектен тургустунар: оперативтиг (күштүг бооп турар) болгаш перспективтиг.

Оперативтиг курлавырның кандидаттары оларны чоокку үеде азы амгы үеде удуртур эрге-дужаалга томуйлап болур кылдыр тургустунар.

Перспективтиг курлавыр ийи кезектен тургустунар:

Бирги кезээ 25-30 хар чедир назылыг тура-соруктуг аныяктарның кезээнден, сайзыраңгай интеллектуалдыг, бедик мергежилдиг аныяк специалистерден тургустунар. Оларның курлавыр кезээнге турар хуусаазы 10 чылга чедир.

Ийиги кезээ үр эвес хуусааның иштинде эрге-дужаалга белеткеп болур болгаш депшииринге бодунуң потенциалдыг энергиязы четчир кандидаттардан тургустунар. Курлавырның ол кезээнге кирген кижилер 30-45 харлыг болур. Оларның курлавыр кезээнге турар хуусаазы — 5 чылга чедир.

8.Конкурсту ийи чада-биле эрттирер.

8.1. Амгы Дүрүмнүң 3.1 пунктузунда айыткан эрге-дужаалдарның бөлүктериниң сорулгазы-биле удуртур кадрларның курлавырынче киирер конкурсту эрттирер талазы-биле төлээлеттирген органнар:

— бирги чадазында — Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Күрүне албаны болгаш кадрлар политиказының эргелели (моон соңгаар—Күрүне албанының эргелели);

— ийиги чадазында — Тыва Республиканың Удуртур кадрларны белеткээр болгаш курлавырын тургузар талазы-биле республика комиссиязы (моон соңгаар — Республика комиссиязы).

8.2.Амгы Дүрүмнүң 3.2 болгаш 3.3 пунктуларында айыткан бөлүк эрге-дужаалдарның сорулгазының талазы-биле удуртур кадрларның курлавырынче киирериңге конкурсту эрттирер талазы-биле төлээлеттирген органнар:

— бирги чадазында — Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының кандидаттарын шилиир талазы-биле ажылчын бөлүктер хамааржыр (моон соңгаар—ажылчын бөлүк), муниципалдыг районнар болгаш хоорай округтарының конкурс комиссиялары;

— ийиги чадазында — Республика комиссиязы.

9. Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарынга конкурсту эрттирери-биле эрге-хоойлу актызын үндүрер, конкурсту эрттирериңге эргежок чугула документацияны белеткээриниң хуусаазын тургузар болгаш доктаамал үндезинге ажылдаар ажылчын бөлүктүң составын бадылаар.

Ажылчын бөлүктер даргазындан, дарганың оралакчызындан, секретарындан болгаш бөлүктүң кежигүннеринден, хамаарылга чок эксперттерден тургустунар.

Ажылчын бөлүктүң составынга: Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органының удуртукчузу болгаш (азы аңаа төлээлеттирген эрге-дужаалдыг кижилер (юридиктиг (эрге-хоойлу) кадрлар айтырыының талазы-биле кезээнден), а ол ышкаш эртем болгаш өөредилге албан черлериниң төлээлери, өске-даа организациялар, негелде талазы-биле чалап алган хамаарылга чок эксперттиң байдалынга хөлезиленикчи төлээ-эксперттиң хууда медээлери айытпаан, хамааты албаны-биле холбашкан айтырыглар талазы-биле специалистер кирерлер. Хамаарылга чок эксперттерниң саны конкурс комиссиязының кежигүннериниң нииты санының дөрттүң биринден ашпас болуру албан.

Ажылчын бөлүктүң составы конкурс комиссияларының, ажылчын бөлүктерниң шиитпирлеринге сонуургалдыг чөрүлдээлер тургустунар арга турбас кылдыр бодунуң салдарын чедирер кылдыр тургустунар.

Ажылчын бөлүктүң составы Россия Федерациязының күрүне чажыдының дугайында хоойлужудулгазының чурумунга дүүштүр тургустунар.

10. Конкурска киржириниң талазы-биле конкурсту документилерни хүлээп алырының дугайында чарлалды Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагыргазының чогуур органнары парлаар ийикпе азы Республика комиссиязы «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга, а ол ышкаш нииты ажыглалдың информация-телекоммуникация четкизинде Тыва Республиканың Чазааның сайтызынга эрттирериниң дугайында информацияны салыр.

Конкурска киржир документилерни хүлээп алырының дугайында чарлалга айтыр чүүлдер:

— курлавырда бар эрге-дужаалдарның аттары;

— ол эрге-дужаалга ажылдаар кордакчыга салып турар негелделер;

— киирер документилерни хүлээп алыр чери болгаш үези;

— конкурс дугайында тодаргай информацияның дөстериниң дугайында медээлер (телефон, факс, электроннуг почта, сайтының электроннуг адрези).

Документилерни хүлээп алыры конкурсту чарлаан хүнүнден 30 хонук эрткенде доостур.

11. Конкурска киржир күзелин илереткен хамаатыларның киирер чүүлдери:

а) хууда билдириишкини;

б) Россия Федерациязының Чазааның бадылаан майык-хевиринге бодунуң холунуң үжүү-биле долдурган болгаш ат салган анкета чуруу-биле катай;

в) паспорт азы ону солуп турар документиниң хоолгазы (чогуур документини конкурска келгеш, боду хууда көргүзер);

г) профессионал билиин, ажыл стажын болгаш мергежилин бадыткап турар эргежок чугула документилер;

хамаатының күш-ажылчы ажыл-чорудулгазын бадыткап турар күш-ажыл дептериниң болгаш өске-даа документилерниң хоолгазы;

профессионал билииниң, немелде профессионал билииниң дугайында, эртем чадазын тывысканының, эртем адының дугайында, нотариалдыг азы ажылдап турар чериниң талазы-биле кадрлар албанының бүзүреткени документилерниң хоолгазы;

д) медицина справказы (№086-у хевир);

е) удуртур кадрларның курлавырын тургузар айтырыглар талазы-биле федералдыг хоойлужудулгада көрдүнген өске-даа документилер.

Хамаатыларның киирген медээлериниң шынныын хынаар.

12. Документилерни чогуур үезинде киирбээнде, оларны долу хемчээли-биле киирбээнде азы кандыг-даа чылдагаан чокка шын долдурарын хажытканда оларны хүлээп алырынга хамаатыга ойталаан үндезин болур.

13.Хамаатыны эрге-дужаалдың курлавырының негелдезинге үнелээриңге дүүшпээни-биле холбаштыр, а ол ышкаш ажыл-чорудулганың хевиринге дүүштүр федералдыг хоойлужудулганың тургусканы өске-даа үндезиннер талазы-биле конкурска киирбес.

Конкурска киржир документилерни хүлээп алырындан ойталааның дугайында шиитпирни кордакчыга, билдириишкинге ойталаан чылдагаанын айтып тургаш, албан-биле аас хевиринге аңаа дамчыдар.

Курлавыр эрге-дужаалынга хамаатының кирериңге федералдыг хоойлуларга болгаш Россия Федерациязының өске-даа нормативтиг эрге-хоойлу актыларынга дүүштүр хынап турар шаптыктап турар үеде байдалдар тургускан таварылгада, ойталааның чылдагаанын бижимел хевирге дыңнадыр.

14. Удуртур кадрларның курлавырынче кирер конкурска киржир шилилгениң чорудулгазының үезинде, кандидаттарның профессионал болгаш амы-хууда дараазында шынарын өөренип көөр:

— профессионал билииниң деңнели;

— профессионал албанга ажыл-чорудулгазының түңнелдери;

— ажылынга арга-дуржулгазы, стажы;

— авторитеди;

— юриспруденцияның үндезиннерин билири;

— кадыының байдалы;

— назы-хары;

— компьютер болгаш өске-даа организастыг техниканы билири.

Үстүнде айыттынган негелделер кандидатка ооң-биле доозулбас болгаш оларның ажыл-агыйжы база хууда шына-

рының үнелелин аңгылап көөр.

15. Конкурс чорудулгазының шынарынга дараазында аргаларны ажыглаар, кандидаттарның хууда ажыл-агыйжы шынары болгаш профессионал үнелели: экзамен, тестирование. Экзаменни болгаш тестированиени эрттирерин Тыва Республиканың Чазаанның кадрларны белеткээр болгаш мергежилин бедидер Тываның күрүне институду боттандырар (моон соңгаар — Институт).

Экзамен болгаш тестирование эрттирерингe материалдарны Күрүне албанының эргелели, ажылчын бөлүк Институтка бээр, эрге-дужаалдың курлавыры ийи кандидаттан эвээш эвес болур.

16. Кандидаттарның экзаменни болгаш тестирование эрттиргениниң түңнелин Институт Күрүне албанының эргелелинге, ажылчын бөлүктерге сайгарып чугаалажыры-биле бээр.

Ажылчын бөлүктүң хуралын ооң даргазы чыылдырар болгаш эрттирер, а ооң түр чок турар үезинде — дарганың оралакчызы.

Ажылчын бөлүктүң хуралынга кандидаттар-биле немелде чугаалажыышкыннарны чорудуп болур, орта дүүштүр шиитпирни хүлээп алыр.

Хамаарылга чок эксперттерни киириштир, ооң хуралынга даңзыда составтың үштүң ийизи олуржуп турда,ажылчын бөлүктүң хуралын бүрүн эргелиг деп санаар. Орта эксперттер олурушпайн барган таварылгада, ажылчын бөлүктүң шиитпирин күш чок деп санаар.

Конкурсту эрттиргениниң түңнелдериниң талазы-биле ажылчын бөлүктүң шиитпирин, хуралга олуржуп турар ооң кежигүннериниң санындан хөйүнүң үнү-биле ажык бадылаашкын-биле кандидаттар чок турда хүлээп алыр.

Кандидат ажылчын бөлүктүң кежигүнү болур болза, бадылаашкынга киришпес.

Ажылчын бөлүктүң кежигүннериниң үнү деңнежи берген таварылгада, ооң даргазының үнү шиитпирлиг болур.

17. Кандидат ажылчын бөлүктүң хуралынга азы конкурс чорудулгазын эрттирериниң чарлап тургускан чурумун езугаар келбейн барганда, ону конкурска киржиринден ооң ойталааны кылдыр хүлээп көөр.

18.Конкурстуң бирги чадазының түңнелиниң талазы-биле Күрүнениң хамааты албанының эргелели, ажылчын бөлүк дараазында шиитпирлерниң кайы-бирээзин хүлээп алыр:

Удуртур кадрларның курлавырынга кандидаттарны шилиириниң даңзызынче кандидатты киирериниң дугайында;

Удуртур кадрларның курлавырынче кандидатты киирериндeн ойталааның дугайында.

19. Бирги чаданың түңнелдери болза:

19.1. Тыва Республиканың Удуртур кадрларның курлавырынче киирер кандидаттарның шилилгезиниң даңзызын ажылчын бөлүк, Күрүне албанының эргелели тургузар (капсырылга №1). Шилилге даңзызының саналы-биле Күрүнениң хамааты албанының эргелели,ажылчын бөлүк курлавырның оперативтиг болгаш перспективтиг кезээнче Тыва Республиканың Удуртур кадрларының курлавырынче кандидаттарны киирериниң дугайында кандидаттарны шупту материалдары-биле Республика комиссиязынче киирер.

19.2. Акционер ниитилелдерниң болгаш республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының ведомстволарының адаанда турар күрүне организацияларының база Тыва Республиканың күрүне органнарының Удуртур кадрларының иштики болгаш даштыкы курлавырын тургузар.

20. Конкурстуң бирги чадазынга киришкен кандидаттарга ооң доозулган хүнүнден бир айның иштинде бижимел хевирге конкурстуң түңнелиниң дугайында дыңнадыр.

Конкурстуң түңнелиниң дугайында информацияны Тыва Республиканың Чазааның сайтызынга салыр.

21.Конкурстуң ийиги чадазы эгелээринге чедир 15 хонуктан орай эвес, орта киржиринге чөпшээрээн кандидаттарга «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга ону эрттирер черин, хүнүн болгаш үезин чарлап дыңнадыр болгаш ниити ажыглалдың информация-телекоммуникация четкилеринде Тыва Республиканың Чазааның сайтызынга салыр.

22.Конкурстуң ийиги чадазын чугаалажыышкын хевиринге Республика комиссиязы эрттирер, кандидаттар кордап турар эрге-дужаалынга хамаарыштыр, ол ажыл-чорудулганың адырын хөгжүдер талазы-биле программаны азы илеткелди киирер.

23. Тыва Республиканың Удуртур кадрларының курлавырынче кирген хамаатыларга, Тыва Республиканың Удуртур кадрларының курлавырынче киирген хамаатының учет карточказын ажыдар (капсырылга №2).

24. Конкурстуң түңнелдериниң талазы-биле шилиттинген кандидаттардан Тыва Республиканың Удуртур кадрларының курлавырынче киирген хамаатыларның каттышкан даңзызын тургузар, ону Тыва Республиканың Чазааның Даргазынче киирер.

25.Конкурстуң ийиги чадазынга киришкен кандидаттарга, ооң доозулган хүнүнден бир айның иштинде бижимел хевирге конкурстуң түңнелдериниң дугайында дыңнадыр.

Конкурстуң түңнелдериниң дугайында информацияны Тыва Республиканың Чазааның сайтызынга салыр.

26. Удуртур кадрларның курлавырынче кирер конкурсту эрттирер талазы-биле организастыг-методиктиг удуртулганы Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Күрүне албаны болгаш кадрлар политиказының эргелелинге дагзыр.

27. Конкурс дугайында амгы Дүрүмнү Удуртур кадрларның курлавырын белеткээр болгаш тургузар талазы-биле Россия Федерациязының Президентизиниң чанында Комиссия Россия Федерациязының субъектилериниң дээди эрге-дужаалдыг кижилерингe сүмелерни хүлээп алгыжеге чедир ажыглаар.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2004 чылдың октябрь 11-де №140 Чарлыынга өскерилгелер киирер дугайында

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының ЧАРЛЫЫ

Тыва Республиканың «Тыва Республиканың Чазааның Даргазының эрге-байдалының дугайында» Конституция хоойлузунуң 7 чүүлүнүң 4 кезээн удуртулга болдургаш, **доктаадырым болза:**

1. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2004 чылдың октябрь 11-де №140 «Тыва Республиканың девискээринге келдерел айтырыгларының талазы-биле комиссияның составының дугайында» («Тувинская правда», 2004 чылдың октябрь 14, 2008 чылдың ноябрь 13) Чарлыы-биле бадылаан Тыва Республиканың девискээринге келдерел айтырыгларының талазы-биле комиссияның составынга дараазында өскерилгелерни киирер:

комиссияның составынга Шолбан Чыргал-оолович Монгушту – Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының удуртукчузунуң хүлээлгезин күүседип турар, Светлана Бурбушовна Монгени – Тыва Республиканың Чазааның Даргазының контроль-аналитика эргелелиниң начальнигиниң оралакчызын, комиссияның секретарынга томуйлавышаан, киирер;

комиссияның кежигүнү Владимир Федорович Чадамбаның албан-дужаалын дараазында редакция-биле бижиир: «Россия Федерациязының Журналистер эвилелиниң кежигүнү, Тыва Республиканың алдарлыг ажылдакчызы, комиссияның даргазының оралакчызы;

комиссияның составындан К. А. Бичелдейни үндүрер.

2. Бо Чарлык албан езузу-биле парлаан хүнден эгелеп күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай.
2008 чылдың декабрь 18 №320

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДОКТААЛДАРЫ

Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының ийиги чыыжының депутаттарының немелде соңгулдаларын белеткээр болгаш эрттирер талазы-биле хемчеглерниң Календарь планының дугайында

2008 чылдың декабрь 16 Кызыл хоорай № 80/317-5

«Тыва Республикада соңгулда комиссияларының системазының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 5 чүүлүн удуртулга болдургаш, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының **доктаадыры болза:**

1.2009 чылдың март 1-де Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының ийиги чыыжының депутаттарының немелде соңгулдаларын белеткээр болгаш эрттирер талазы-биле хемчеглерниң Календарь планын бадылаар (кошкан).

2. Бо доктаалды девискээр соңгулда комиссияларынче чорудар, республиканың «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарынга парлаар.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы Б.Д.ОНДАР

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының секретары М.Ш. САМБАЛА.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының 2006 чылдың октябрь 17-де №121/662-4 доктаалынга өскерилгелер киирер дугайында

2008 чылдың декабрь 16 Кызыл хоорай № 80 314-5

Тыва Республиканың Дээди судунуң 2008 чылдың август 14-те шиитпиринге, ол ышкаш Кызыл хоорайның Девискээр соңгулда комиссиязының 2008 чылдың сентябрь 12-де №10 «Восточный чаңгыс мандаттыг №10 соңгулда округунуң талазы-биле бадылаашкыннарның түңнелдерин тодарадырының база Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының ийиги чыыжының депутады Н.К-К. Ховалыгның бүрүн эргелерин хуусаа бетинде соксадырының дугайында» шиитпиринге үндезилээш, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының **доктаадыры болза:**

1. Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының 2006 чылдың октябрь 17-де № 121/662-4 «Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының ийиги чыыжының депутаттарының ниити түңнелдериниң тодарадылгазының дугайында» доктаалынга дараазында өскерилгелерни киирер:

1-ги чүүлде «107» деп санны «108» деп санга солуур;

2-ги чүүлде «Восточный №10» деп сөстерни ап кааптар;

3-кү чүүлде «107» деп санны «108» деп санга солуур.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының 2006 чылдың октябрь 17-де №121/662-4 доктаалының капсырылгазынга дараазында уткалыг абзацты немээр:

«Восточный соңгулда округу №10 Горев Сергей Григорьевич».

2. Бо доктаалды «Шын» база «Тувинская правда» солуннарынга парлаар.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы Б.Д. ОНДАР.

Тыва Республиканың Соңгулда Комиссиязының секретары М.Ш. САМБАЛА.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

2009 чылдың март 1-де Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының ийиги чыыжының депутаттарының немелде соңгулдаларын эрттирери-биле холбаштыр «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулдаларга киржир эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 54 чүүлүнүң 1 пунктузунга дүүштүр парлаар суртаал материалдарын белеткээр талазы-биле ажылды кылыр база ачы-дузазын чедирер күзелдиг организациялар болгаш хуу сайгарлыкчылар кылыр ажылының төлевириниң дугайында (Россия Федерациязының акшазының хемчээли-биле) болгаш суртаал материалдарының белеткээниниң база ачы-дуза чедиргениниң төлевириниң өске-даа хевирлериниң дугайында медээни соңгулдаларны эрттирер дугайында шиитпирни албан езузу-биле парлаан соонда, 30 хүнден орай эвесте Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязынга киирер, ооң адрези: Кызыл хоорай, Чүльдүм кудумчузу, бажың 18, каб.210. Бо негелдени күүсетпээн организация, хуу сайгарлыкчы Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының депутаттарының немелде соңгулдаларының соңгулда мурнунуң кампаниязының үезинде кандидаттарның болгаш соңгулда каттышыышкыннарының парлаар суртаал материалдарын белеткээр ажылды күүседир азы ачы-дуза чедирер эргези чок.

Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының депутаттарының немелде соңгулдаларын эрттирер дугайында ТР-ниң Соңгулда комиссиязының доктаалын «Шын» (2008 чылдың декабрь 16-да №150), «Тувинская правда» (2008 чылдың декабрь 11-де №154) солуннарда парлаан.

Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының ийиги чыыжының депутаттарының соңгулдаларында соңгулда мурнунуң суртаалын чорударынга парлалга шөлүн, эфир шагын бээр хүлээлгелиг Тыва Республиканың девискээринде күрүнениң болгаш муниципалдыг телерадио-дамчыдылга организацияларының, ол ышкаш күрүнениң болгаш муниципалдыг өй-өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелериниң ДАҢЗЫЗЫ

1. «Шын» солун. Тургузукчузу Тыва Республиканың Чазаа. Редакцияның адрези: 667000, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Красноармейская куд., баж.100.

2. «Тувинская правда» солун. Тургузукчузу Тыва Республиканың Чазаа. Солуннуң адрези: 667000, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Красноармейская куд., баж.100.

3. «Тываның аныяктары» солун. Тургузукчу 'у ТР-ниң Культура болгаш информация политиказының яамызы. Редакцияның адрези: 667000, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Красноармейская куд., баж. 100.

4. «Тыва Республика» солун. Тургузукчузу ТР-ниң Культура болгаш информация политиказының база ТР-ниң Күш-ажыл болгаш социал политика яамылары. Редакцияның адрези:667000, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Красноармейская куд., баж.100.

5. «Улуг-Хем» солун. Тургузукчузу Улуг-Хем кожууннуң чагыргазы. Редакцияның адрези: 668210, Шагаан-Арыг хоорай, Октябрьская куд. 1.

6.«Хемчиктиң сылдызы» солун. Тургузукчулары Барыын-Хемчик, Мөңгүн-Тайга кожууннарның чагыргалары. Редакцияның адрези:668040, Барыын-Хемчик кожуун, Кызыл-Мажалык суур, Буян-Бадыргы куд., баж. 43.

7. «Чаа орук» солун. Тургузукчузу Чөөн-Хемчик кожуун чагыргазы. Редакцияның адрези: 668310, Чадаана хоорай, Малчын куд., баж.16.

8. «Таңды-Уула» солун. Тургузукчулары ТР-ниң Культура болгаш информация политиказының яамызы, Таңды кожууннуң чагыргазы. Редакцияның адрези:668310, Таңды кожуун, Бай-Хаак суур, Оюн Дансай куд., баж.45.

9.ФККБ-ниң «Тыва» КТРК» филиалы. Адрези: 667003, Кызыл хоорай, Горная куд., баж.31.

Кұрүне Думазының Даргазы
Борис ГРЫЗЛОВ:

«КРИЗИСКЕ УДУР ПРОГРАММАНЫҢ КОЛ КИЧЭЭНГЕЙИНДЕ – БӨДҮҮН ХАМААТЫ»

Кажан делегейниң саң-хөө кризизи бүрүнү-биле илереп, калбарып эгелээн үеден бээр ооң баштайгы уржуктарынга үнелел берип болур элээн үе эрткен. Бөгүн бистиң кылып болур эң-не кол түңнеливис – делегейниң экономиктиг кризизиниң баштайгы чалгыын Россия шыдап эрткен. Өске хөй күрүнелерге көөрде, чедиишкинниг шыдап эрткен.

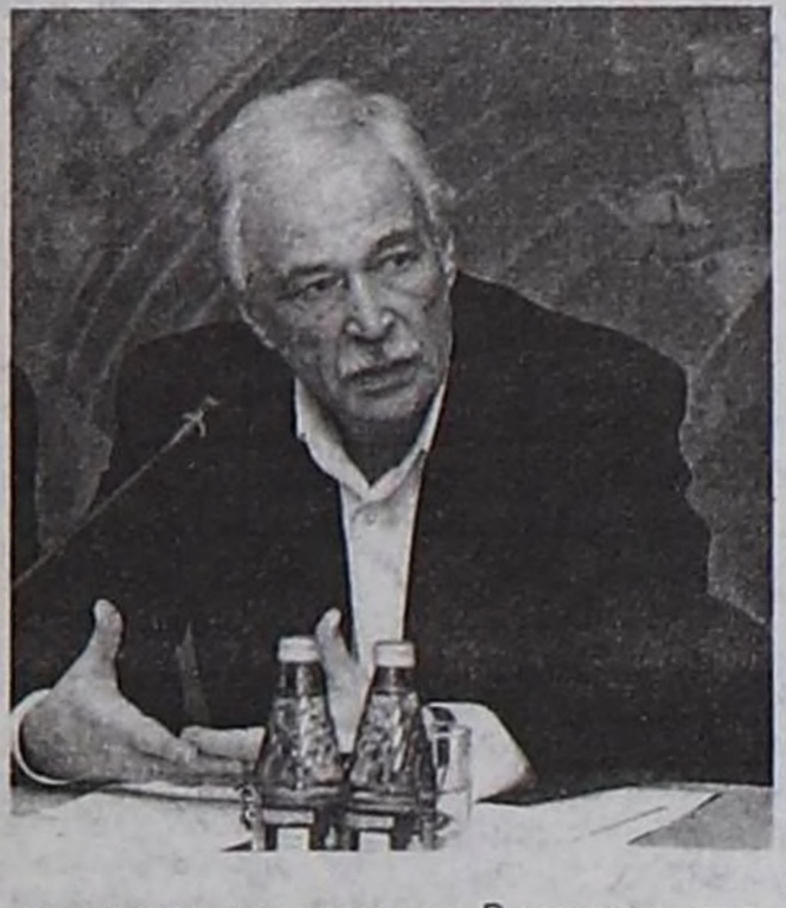

Ынчалзажок, ол бот-оожургалга чылдагаан бербес ужурлуг. Турум эвес экономиктиг байдалда тодаргай бүдүрүлгелер, хоорайлар база суурлар, шынап-ла, берге-лерге таваржып турар. Оон чаштынары, ыттавайн баары болдунмас. Бүдүрүлгени 5 база оон-даа хөй катап кызырар ужурга таварышкан компанияларның чижектери бар. Ол — күш-ажылчы коллективтерге, хөй хандырыкчы-заводтарга, ол ышкаш хереглелдиң бууракшкынынга таварышканнарга бергелер-дир. Ынчангаш бөгүн эрге-чагыргадан эң улуг мөөңнээшкин база ындыг «кызаа черлерни даараарынга» чурттуң чыып алган арга-шинээн ажыктыг, үре-түңнелдиг ажыглап билири чугула.

Х съездиге «Чаңгыс демниг Россия» бүгү эң-не кол угланыышкыннар талазы-биле ажыл дээш харыысалганы бодунга алганын медеглээн. Соңгулдаларга хамаатыларның партияга көргүскен бүзүрели, шынап-ла, партия ындыг харыысалганы алырын негеп турар. Кол адырлар тодараттынган болгаш олар чурттуң бүдүрүлгезин деткиири база идепкейлиг социал политика-биле холбашкан.

Бөгүн чүү эргежок чугулал? Бирги ээлчегде – тодаргай, долу, бирден бирээ чок, шын медээлерге, бирги ажылдакчылардан (удуртукчулардан) кирген шын оперативтиг медээлерге үндезилеттинген тодаргай планнаашкын. Хоорай база район бүрүзүнде ажылдап турар партия ындыг ажылды кылыр бүгү-ле арга-шинээ бар.

Ол ам кылдынып турар. Фракцияның депутаттары мээң даалгам езугаар боттарының депутат талазы-биле харыысалгалыг регионнарынга байдалдың сайгарылгазын чорудуп, бизнестиң, профэвилелдерниң база күш-ажылчы коллективтерниң төлээлери-биле ужурашкаш, баштайгы отчеттарны дужааганнар. Мындыг ажыл доктаамал үндезинге чоруттунар.

Аңгы-аңгы девискээрлерде байдал ылгалып турарын көрүп турар бис. Бодунуң бүдүрүп турар продукциязынга хереглел ылапла батканынга таварышкан бүдүрүлгелер турар черлерде берге айтырыглар, шынапла, хөй. Ынчалза-даа бис бүзүрээр бис: оларның аразында шиитпирлеттинмес айтырыглар чок. Чер бүрүзүнде оларны боттуг шиитпирлээриниң талазы-биле тодаргай саналдар бар. Оларны түңнеп турар болгаш перспективтиг сорулгалар-биле «Чаңгыс демниг Россияның» политиктиг клубтары, экономика база хоойлужудулганың партийжи институду ажылдап турар.

Хоойлу төлевилелдерин кылыр ажыл чоруп турар. Съезд болганының эртенинде-ле үндүрүг хоойлужудулгазынга эдилгелерни хүлээп алган бис, ол езугаар бүдүрүлгелерге эргежок чугула немелде акшаны бээр. Федералдыг бюджеттен чүгле ол дээш 450 млрд. хире рубльди чарыгдаар. Ынчалза-даа ол — шынап-ла, мындыг эргежок чугула шиитпир хүлээп алыр таварылга-дыр.

Эң-не улуг рыноктарда болуушкуннар Россияның экономиказынга чаа баш муңгаш байдалдарны тургузуп турар. Ынчалзажок хары угда чаа аргалар база тыптып турар. Чаа төлевилелдерни, бүдүрүлгелерни, харын-даа адырларны хөгжүдер аргалар-дыр. Бис ону ажыглаар хүлээлгелиг бис.

Ам боттандырып турар хемчеглер чурттуң бүдүрүкчүлери быжыг туруштуг болурун хандырарынче угланган. Россияның продукциязынга хереглелди хандырар сорулгалар шиитпирлеттинип турар. Эрткен үелерде либерал сеткил-хөөннүг экономистерден удурланыышкыннар дыңналып турган-даа болза, бис бүзүрээр бис – бөгүн күрүне чагыкчы боор шыдаар болгаш болур ужурлуг-даа.

Мында улуг деп санаттынып турар инфраструктуралыг төлевилелдер дугайында чугаа чоруп турар. Олар Россияның иштинде чүгле рынок хереглелин тургузуп турар эвес, а чер-девискээрлерниң сайзыралын оон-даа улай күштелдирер баазазын тывылдырар. Олар улуг, ортумак болгаш биче бот-сайгарлыкчы чоруктуң идепкейлиг көдүрлүүшкүнүнге боттуг идигни бээр. Ол хемчеглерниң ачызы-биле чаа ажылчын олуттарны тывылдырар үндезини болуп, бюджетче акша-хөреңгиниң шиңгээдип эгелээриниң чаа оруктарын ажыдар болгаш түңнелинде — Россия бүгү делегейниң экономиказының мурнуку одуругларынче кирер.

Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүкту хөгжүдер төлевилелдер ажылдап эгелээн болгаш ооң түңнелдери 2012 чылда эвес, а оон-даа эрте көстүп эгелээр. Бо сорулгаларның аразында Соңгу чүктүң далай оруун болгаш далай-биле харылзааларны хөгжүдүп алыр болзувусса, чижээ, 3 чаа атомнуг ледоколду туткаш (оларны кылыптар шаавыс база бар), ажыглалче кииривиске, ол хемчеглерге ниитизи-биле 50-70 муң кижини ажылче хаара тудуптар арга тыптып келир.

Бо хүннерде Россияның экономиказынче күрүнениң акша-хөреңгизин шиңгээдир-шиңгээтпес деп айтырыг турбас ужурлуг. Инвестицияларның ажыктыын, дээштиин күштелдирип, ооң ачызы-биле кирген орулгаларны көвүдедири-биле кандыг ажылды кылганы – бистиң мурнувуста кол айтырыг апаар. А эң-не кол болгаш чугула сорулга – банкылар секторунуң эки ажылдап эгелээринче угланган дээштиг деткимче системазын тургузуп алыры болур. Банкыларның алган акша-хөреңгизи – экономиканың боттуг секторларынга албан чедип, чурттуң экономиказынга эки бараан болуп ажылдап эгелээр ужурлуг. Амгы дээрезинде бо талазы-биле нарын айтырыглар ам-даа бар – ол дугайында байдалды чажырбайн, ажыы-биле чугаалаар ужурлуг бис.

Корпоративтиг облигацияларны деткиир, күүседир ужурлуг болгаш амгы үеде ажылдап эгелээн хемчеглер база кризиске удур чугула хемчеглерниң чижээнче кирип турар. Бо талазы-биле кандыг бүдүрүлгелер шак ындыг деткимчелерни бир дугаар ээлчегде ап болурун тодаргайлаан чижек-критерийлерни тургузары — база бир сорулга болуп тыптып келир-дир. Бюджеттен үнген экономиканы деткиир акша-хөреңги – үндүрүглер төлеп турар кижилерниң акша-хөреңгизи-дир. А күрүне ол акша-хөреңгиниң чогумчалыг болгаш хынамчалыг чардынганы дээш харыысалгалыг болур. Күрүнениң саң-хөө курлавырларын алган компаниялар ол акша-хөреңги алганы дээш база харыысалгалыг апаар.

Бүдүрүлгени деткиири дээрге-ле аңаа ажылчын олуттарны арттырып камгалаары болгаш немелде ажылчын олуттарны тургузары-дыр. Бо айтырыгны шиитпирлээрде биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чорук тускай онза рольду ойнаар. Оларга сайзыралды бээр кыска хуусаа дургузунда эң-не таарымчалыг болгаш идиглиг байдалды тургузар: эмин эрттир административтиг болгаш үндүрүг төледир органнардан базыышкынны чавырылдырар, энергетика болгаш коммуналдыг инфрастуктура-биле хандырар, чагыглар-биле дузаны чедирер. Бо хемчеглер улуг эвес компанияларның аразынга чижилге талазы-биле таарымчалыг, оларның инновациялыг ажыл-чорудулгазын сайзырадыр болгаш идепкейжидер эң эки бурунгаар базым болур. Биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктуң киржилгези чокта, чуртту инновациялыг болгаш чаартылгалыг орукче үндүрүп шыдавайн баар бис.

Саң-хөө кризизи бистиң чуртувустуң технологиялар талазы-биле сайзыралынга база бир ынаныштыг арганы берип турар. А ол дээрге эң чугула арга-дыр. Даштыкы бүдүрүкчүлерниң хөй кезии боттарының кылган дериг-херекселдерин көңгүс эвээш өртекке садып турар апарган. Бо үеде тудуп доозупкан болгаш ажыглалга белен заводтарны эвээш өртек-биле садып алыр аргалыг байдалда турар бис. Шак мындыг төлевилелдерни, мен ооң дугайында Чыышка чугаалап турган мен, чижээ, арга-арыг-биле байлак регионнар хереглеп турар. Ынчап кээрге, маңаа хамаарыштыр тургустунуп келген айтырыгларны шиитпирлээри-биле чогуур аргаларны дарый дилээр ужурлуг бис.

Ынчалзажок, үениң байдалын ажыглап, даштыкы күрүнелерниң бүдүрген техника, дериг-херекселдерин уш-баш чок саткан херээ чок. Амгы үеде күрүнениң киирген чагыының бүгү тургузуун хынамчалыг сайгаргаш, даштыкы дериглерни бистиң бүдүрүкчүлеривиске таарыштырар болза эки.

Аграр сектор улуг кичээнгейни негеп турар. Делегейниң экономиктиг кризизиниң байдалында бодунуң бүдүрүкчүзүнүң деткимчезин ийи дугаар черже салыры шын эвес, а ындыг чүүл көдээ ажыл-агыйда непереңгей. Ынчангаш 2008 чылдың декабрь 4-те В.Путин-биле «дорт харылзаа» үезинде адыр (профиль) аайы-биле ямыларга база катап кичээнгейлиг ада-чурттуң көдээ ажыл-агыйбүдүрүкчүлеринге бодунуң бүдүрген продукциязын саарып алырынга чиик аргаларны тургузар талазы-биле хемчеглерни чедир кылдынганын үнелеп көөр даалганы бээр дугайында чүүлдү чугаалаан турган. Хереглекчилерниң сонуургалын азы эргелерин камгалаары-биле бирги чергениң хереглел бараннарының садып үндүрер өртектериниң хемчээлин шыңгыызы-биле кызыгаарлаар.

Россияда көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелери-биле 16 млн. өг-бүлелер болгаш 40 млн. кижи холбаалыг. АҮК-түң ажылы – ажыы-биле чугаалаарга, «оларның хлеви». Олар оон аңгыда ада-чурттуң шынарлыг продукциязын ажыглаар хереглекчилер база болганда, күрүнениң деткимчезинче кордаар эргелиг. Тараа сөөртүр вагоннарның ажыглаар хуусаазы төнүп турар, элеваторлар чедишпес. Оларны дүргени-биле бүдүрүп кылыры бо хүнде тургустунуп келген хереглелге харыы база болур, чурттакчы чонну ажылга хаара тудар немелде дөстер база болур.

Көдээде ажыл-агыйның шупту хевирлерин деткиир: сад эштежилгелериниң ажыл-чорудулгазы, дузалал ажыл-агый чорудары, чер алырының талазы-биле документилер долдурарын бөдүүнчүдер. Көдээ черге хоорай квадрат метрлеринден бот-өртээ чиик болуп турар эвээш каът бажыңнарның тудуун калбаа-биле организастаары эптиг болгаш чугула.

Партия бо шупту салдынган сорулгаларны чедимчелии-биле шиитпирлээр дизе, күрүне, бизнес, ниитилелдиң бот-боттарының аразында харылзааларын хандырар күш болур ужурлуг. Сайгарлыкчыларның каттыжыышкыннары-биле ажык чугаа чоруп турар. Ооң базымнарын үнелеп тура, российжи бизнестиң медерели өскерлип турар деп чугаалап болур. Ол өскерлиишкиннер дүрген чоруур болза, ынчан чүгле ажыктыг болур. Россияның бизнезиниң салым-чолу шупту российжи экономиканың, бүдүрүлгелерниң күш-ажыл коллективтериниң салым-чолу-биле холбаалыг, Россияның сайгарлыкчылары ону билип алыры чугула.

Күш-ажыл адырында сорулгаларны шиитпирлээри—ол бөгүн кол социал сорулга—профэвилелдери-биле эң-не идепкейлиг кады ажылдажылганың бөдүүн эвес чугаалажыышкынын негеп турар. Сөөлгү чылдарда хоойлулар болу берген дыка хөй хоойлу төлевилелдериниң идеялары профэвилелдери-биле чугаалажыышкыннар үезинде тывылган. Бөгүн күш-ажыл коллективтери-биле ажылдап тургаш, бистер шуптувус ажылдап кылдынган күчү-шыдалды долу хемчээлдии-биле ажыглаар ужурлуг бис. Федерацияның субъектилеринче регион неделязының үезинде баар депутаттарга бо сорулганы аңгы салган. Экономика дээрге ол бөдүүн акша шууштурулгазы эвес-тир. Ол дээрге хамыктың мурнунда бистиң хамаатыларывыстың күш-ажылчы күчү-күжүдүр, ону турум экономиктиг хөгжүлде-биле камгалаар ужурлуг бис.

Тыптып кээп турар айтырыгларның мурнунга кым-даа чааскаан артпас ужурлуг. Бирги ээлчегде ажылчын олуттарны дилээринге болгаш мергежилин өскертип өөренип алырынга дузалаар дугайында чугаа чоруп турар. Федерацияның аңгы-аңгы субъектилеринге кадрларны катап белеткээринге хереглелиниң санын тодараткан күш-ажыл рыногунуң мониторингизин бистер организастаан бис. Кайда ажылчын олуттарны болгаш күш-ажылчы коллективтерни камгалап арттырар аргалар бар болдур, ону девискээр бүрүзүнге камгалаары чугула болуп турар.

Бо бүгү хемчеглерниң үндезин кол сорулгазы болза, массалыг ортумак класс-ты тургузарының сорулгаларын шиитпирлээрин уламчылаары болур. Ол дээрге хамыктың мурнунда чурттуң стратегтиг хөгжүлдези-биле, ооң экономиктиг, социал, культура күчү-күжүн калбартыры-биле харылзаалыг кижилер-дир. Бо кижилер боттарының салым-чолун боттары хевирлеп тургузарынга бүзүрелдиг. Күрүне кризиске удур хемчеглерни боттандырып тура, шак ындыг арганы хамааты бүрүзүнге бээр хүлээлгелиг.

Чижээ, амгы үеде 60 миллион хамааты мооң мурнунда хереглелге алган чээлилерин төлээр ужурлуг. Бир эвес чээли алган кижи ажылын чидирген болза, амгы үениң байдалын барымдаалааш, чээлини чаңгыс талалап хөөлээрин улгаттырарын база чээли эгидер дугайында банкыларның негелделерин хоругдаан шиитпирлер чөптүг болур ужурлуг.

Күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң институттары боттарының ажыктыының болгаш адааннажылгазының хыналдаларын эртип турар деп амгы үеде чугаалап болур. Хыналдаларның баштайгы чадазы эрткен. Ынчангаш база катап бадыткаттынып турар: кандыг-даа кризиске удур программаның төвүнде кижи, Россияның бөдүүн хамаатызы, ооң сонуургалдары болгаш бүзүрелдери-биле кады турар ужурлуг. Ынчан кризистиң күчүзүн чаартылгаларны дүргедединче ыяап углап шыдаар бис.

Москва, 2008 чыл, декабрь.

ОШАЧКИ албанында

ОРУКТАРЫВЫСТА БАЙДАЛ КАНДЫГЫЛ?

ОШАЧКИ албанының ажылдакчылары бо чылдың 11 айларында Орук шимчээшкининиң дүрүмнерин хажыткан 71328 (эрткен чылын 57131) таварылганы илереткен. Машинаны эзирик мунуп чорааш 3355 (эрткен чылын 2984) чолаачы туттурган, 1152 кижи (эрткен чылын 1304) эзирик азы эзирик эвезин тодарадыры-биле эмчи шинчилгезин эртерин ойталаан. 1889 кижи (эрткен чылын 1507) машина мунар чолаачы эргезин казыткан. Административтиг хемчегге 543 кижини онааган, торгаалдарның ниити санының 12 млн. рубль (эрткен чылын 6,5 млн. руб.) болган, ол акшалардан 5 млн. рубль чыгдынган. Акша төлеттирери 41,7 хуу (эрткен чылын 29,2 хуу) четкен.

Республиканың оруктарынга озал-ондактарның санын чавылдырары-биле ОШАЧКИ албанының ажылдакчылары күш-ажылчы коллективтерге, ниити өөредилге болгаш уруглар кижизидер черлерге янзы-бүрү ужуражылгаларны болгаш лекция-беседаларны эрттирген. Ол ышкаш орук шимчээшкинин хайгаараар албанның ажылдакчылары журналистерниң болгаш көрүкчүлериниң айтырыгларынга харыылап, парлалга конференцияларын болгаш телевидениеге дорт эфирлерни организастаан.

Оруктарга болган озал-ондактарга бичии уругларның бертипмежээриниң ниити санын чавылдырары-биле уругларга кудумчуларга болгаш оруктарга айыыл чок чорууруның дүрүмнеринге хамаарыштыр "Саазын октаргай" деп тускай профилактиктиг хемчегни, бичии инспекторларның "Айыыл чок дугуй" конкурузун база ол ышкаш "Кичээниңер – уруглар!", "Чадаг кижи" тускай оперативтиг болгаш профилактиктиг хемчеглерни эрттирген. Кызылдың №36 уруглар кижизидер өөредилге черинге кижизидикчи башкыларга "Орукка оваарымчалыг болуңар!" семинарны организастаан. Ооң эрттиргениниң кол чылдагааны – орук озал-ондактарынга уругларның бертинер айыылдыг таварылгаларынче ада-иелерниң кичээнгейин хаара тудары, уругларның кудумчуга шын алдынып билирин болгаш орук кежерде дүрүмнерни сагыырын болгаш бичии уругларны орук шимчээшкининиң хоойлу-дүрүмнерин ыяк билир хамаатылары кылдыр кижизидери боопт турар. Бо хемчеглер сан-даа, шынар талазы-биле-даа чедингир болгаш шынарлыг кылдыр эрттирген.

Автооруктарның, дош кырыбиле эртер черлерниң, автобустар чорууp оруктарның болгаш автобус доктаар черлерниң байдалын хынаары-биле тускай хыналдаларны бистиң албан эрттирген.

2008 чылдың 11 айында республиканың девискээринге 339 (ЭЧК-269) орук озал-ондаанга 114 (ЭЧК-128) кижи амы-тынындан чарылган болгаш 487 (ЭЧК-365) кижи янзы-бүрү кемдээшкиннерни алган. Эзирик чолаачыларның буруузу-биле 38 озал-ондак болган.

Ниити республиканың иштинге Тере-Хөл кожуунга орук озал-ондактары 100 хуу, Бай-Тайга кожуунда 66,7 хуу, Чеди-Хөлде болгаш Эрзинде 50 хуу, Улуг-Хемде 36,8 хуу, Чаа-Хөлде 25,0 хуу, Каа-Хемде 12,5 хуу, Таңдыда 9,1 хуу, Барыын-Хемчикте 8,3 хуу, Бии-Хемде 6,3 хуу, Кызыл кожуунда 3,0 хуу өскен.

Бо хамык болган ондактарны сайгарып көөрге, 76,1 хуузу чолаачыларның буруузу-биле, а чадаг кижилерниң дүрүм сагывас уржуундан 118 ондак болган боопт турар. Эзирик чадаг кижилерниң буруузу-биле 39 озал-ондак болган. Орукка боопт турар ондактарның 43,7 хуузу чадаг кижилерни бастырганы, үстүргени боопт турар болгаш аңаа 32 кижи амы-тынындан чарылган, 128 кижи аар кемдээшкиннерни алган. 104 автомашина аңдарылганының түңнелинде 47 кижи өлген, 178 кижи бертинген.

Ондактарның 19,2 хуузу (65 ондак) автомашиналарның үскүлешкениниден боопт турар. Аңаа 28 кижи чок болган, 151 кижи кемдээн.

Бо-ла үениң дургузунда республиканың иштинге уругларның киржилгези-биле 56 озал-ондак болган, ооң уржуундан 8 назы четпээн уруг амы-тынындан чарылган, 60 кижи кемдээн.

Орук-чириктиң багай байдалындан 37, машина-балгаттың техниктиг байдалы багай турганындан 13 ондак болган.

Орук шимчээшкинин хайгаараар албанның ажылдакчылары боттарының кылыр ужурлуг ажыл-херээнден аңгыда, иштики херектер органнарынга, албаннар болгаш ведомстволарынга хамааржыр янзы-бүрү кем-херек үүлгеткен херектерни ажыдарынга дузаны кадып турар. Бо үениң дургузунда бистиң албаныыс 264 кем-херекти ажыткан. Ооң иштинде ниити деңзизи 69 килограмм 885,316 грамм (ЭЧК-28 кг 400,871 грамм) наркотиктиг бүдүмелдерни сөөртүп чораан 204 кем-херекти (ЭЧК-170) илередип, кеземче херээн ажыткан. Хоойлуга дүүшпес арага эргилдезинден 3328,3 литр спирт (ЭЧК-2742,8 литр) холумактыг бүдүмелдерни сөөртүп чорааны дээш 32 херекти (ЭЧК-56) оттурган, 27 таварылгада бүрүткеттинмээн 32 боону, 15 ок-чемзек аймаан, янзы-бүрү калибрлиг 205 окту, соок чепсекке хамааржыр 1 бижекти хавырган.

Мал эъдин тускай чөпшээрел чокка сөөртүп чорааны дээш 142 (ЭЧК-139) таварылга илерээн.

Бо чылдың 11 айының дургузунда 19882 (ЭЧК-17791) операцияны чоруткан, ооң иштинден транспорт бүрүткедир 10422 хемчегни кылган, машина мунар эргени бээри-биле 6242 шылгалданы эрттирген, ооң түңнелинде 2013 кижиге чолаачы эргени берген болгаш чолаачы эргезин бадыткаан 2304 документини солаан. 11 ай дургузунда эрттирген шылгалдаларның саны чеже-даа көвей болза, чолаачы эргени берген таварылгалар эвээжээн болгаш шылгалдаларның негелделери шыңгыы апарганын бо көргүзүглер бадыткап турар.

Владимир САТ,
ТР-ниң ИХЯ-ның ОШАЧКИ албанының начальнигиниң хүлээлгезин түр када күүседип турар полковник.

Юбилейиңер-биле!

Бистиң угбавыс **Бистиина Кунгаевна ШОКПАА** бо хүннерде 60 харлап турар. Күш-ажылчы базымын ол комсомолчу путевка-биле тудуг ажылынга эгелээн. Кызылдың политехниктиг техникумун дооскаш, Бай-Тайга районнуң Тээлиге КМК-га экономистеп, килдис эргелекчилеп ажылдааш, хүндүлүг дыштанылгаже үнген. Шудургу күш-ажылы дээш Москвада ВДНХ-же, Моолче баар путевкалар-биле, хөй хүндүлел бижиктер-биле, юбилей медалы-биле шаңнадып чораан. «Күш-ажылдың хоочуну» медальдың эдилекчизи. Район совединиң депутадынга каш удаа соңгудуп чораан. Спорттуң хоочуну.

Хүндүткелдиг кырган-ава дөрт уйнуктарын өстүржүп орар. Оглу Эрес ийи дээди эртемни чедип алган, милицияның майору, уруу Алдынай Улан-Удэде культура академиязының 5-ки курсчузу.

Алдан харны харлаза-даа,
Аныяксыг хевээр силер.
Адак-бышкаа чиик сергээн
Арбын чоңуң магадаар-дыр.
Ада-ие орнун солаан,
Авыралдыг угбавыска
Аас-кежик, өөрүшкүнү,
Ам-даа хөй чыл чурттаарын
Ажы-төлү, дуңмалары
Алгап-йөрээп күзедивис.

Мөңгүн-Тайгада төрээннериниден.

Тыва Республиканың удуртур кадрларны тургузар болгаш белеткээр талазы-биле Республика комиссиязы удуртур кадрларның курлавырын тургузар талазы-биле конкурсту эрттирер дугайында чарлап тур

1. Курлавырга турар эрге-дужаалдарның аттары: Тыва Республиканың Чазаанның Даргазының 2008 чылдың ноябрь 24-те «Тыва Республиканың удуртур кадрларының курлавырының дугайында дүрүмнү бадылаарының дугайында» («Тувинская правда», 2008 чылдың декабрь 4, «Шын», 2008 чылдың декабрь 16) №297 Чарлыы-биле бадылаан даңзызынга дүүштүр.

2. Орнунга ажылдаар эрге-дужаалдың кордакчызынга киирип турар негелде:

Тыва Республиканың Чазаанның Даргазының шиитпири-биле эрге-дужаалынга томуйлаарын болгаш хостаарын боттандырар (Тыва Республиканың Чазаанның Даргазының 2008 чылдың ноябрь 24-те №297 Чарлыының №1 капсырылгазының 1-ги кезээниң (1-8 пунктуларында) айыттынган эрге-дужаалдар): дээди профессионал билии, күрүне албанынга ажыл стажы 6 чылдан эвээш эвес азы мергежилиниң талазы-биле ажыл стажы 7 чылдан эвээш эвес, ооң иштинде бирги удуртукчунуң азы ооң оралакчызының эрге-дужаалынга, дүрүм езугаар назы-хары 45-ке чедир;

Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының дээди бөлүүнүң «удуртукчуларының» категориязынга (Тыва Республиканың Чазаанның Даргазының 2008 чылдың ноябрь 24-те № 297 Чарлыының №1 капсырылгазының 2-ги кезээнде (1-62 пунктуларында) айыттынган эрге-дужаалдар): дээди профессионал билии, күрүне албанынга ажыл стажы 2 чылдан эвээш эвес азы мергежилиниң талазы-биле ажыл стажы 5 чылдан эвээш эвес, дүрүм езугаар назы-хары 45-ке чедир;

күрүне организацияларының удуртукчулары, ооң иштинде күрүнениң каттышкан бүдүрүлгелериниң база Тыва Республиканың бодунуң өнчүзүнде акцияларының 50 ажыг хуузу турар акционер ниитилелдерниң (Тыва Республиканың Чазаанның Даргазының 2008 чылдың ноябрь 24-те № 297 Чарлыының №1 капсырылгазының 2-ги кезээнде (63, 64 пунктуларында) айыттынган эрге-дужаалдар): дээди профессионал билии, мергежилиниң талазы-биле ажыл стажы 5 чылдан эвээш эвес, 40 харга чедир назылыг.

3. Негелдеге киирген документилерни хүлээп алыр чери:

Тыва Республиканың Чазаанның Даргазының 2008 чылдың ноябрь 24-те №297 Чарлыының №1 капсырылгазының 1-ги кезээнде (1-8 пунктулар) айыттынган бөлүк эрге-дужаалдарның талазы-биле, Тыва Республиканың Чазаанның Даргазының Күрүне албанының болгаш кадрлар политиказының талазы-биле эргелели хүлээп алыр (Кызыл хоорай, Чүльдүм кудумчузу,18, тел: 2-12-16; 3-54-10);

Тыва Республиканың Чазаанның Даргазының 2008 чылдың ноябрь 24-те №297 Чарлыының №1 капсырылгазының 2-ги кезээнде (1-64 пунктулар) айыттынган эрге-дужаалдарның бөлүктериниң талазы-биле, хамаарылгалыг яамылар болгаш ведомстволар хүлээп алыр, ооң иштинде ол ведомстволарның адаанда турар күрүне организациялары, күрүнениң каттышкан бүдүрүлгелери болгаш акционер ниитилелдер.

Документилерни хүлээп алыр үези: бо чарлалды парлаан хүнүнден 30 хонуктуң иштинде, ажыл хүннеринде болгаш ажыл шагының үезинде.

4. Конкурсту эрттирерин болгаш документилерни киирер чурумун Тыва Республиканың Чазаанның Даргазының 2008 чылдың ноябрь 24-те №297 Чарлыы-биле бадылаан «Тыва Республиканың удуртур кадрларының курлавырының дугайында», («Тувинская правда», 2008 чылдың декабрь 4; «Шын» 2008 чылдың декабрь 16), Тыва Республиканың Чазаанның Даргазының 2008 чылдың декабрь 16-да № 319 Чарлыы-биле бадылаан «Тыва Республиканың удуртур кадрларының курлавырын тургузар талазы-биле конкурсту эрттирериниң дугайында» («Тувинская правда», 2008 чылдың декабрь 18) дүрүмнеринде тодарадып тургускан. Республиканың яамыларының болгаш ведомстволарының турар чериниң адрезин, а база күрүне организацияларының, күрүнениң каттышкан бүдүрүлгелериниң болгаш Тыва Республиканың өнчүзүнде акцияларының 50 ажыг хуузу турар акционер ниитилелдерниң даңзызы болгаш кадрлар курлавырын тургузар удуртукчуларның эрге-дужаалдарын Тыва Республиканың Чазаанның албан езузунуң сайтызында салган—www.gov.tuva.ru.

Тайылбыр алыр талазы-биле тел: 2-12-16, 3-54-10

Тыва Республиканың Чазак Даргазының Күрүне албанының болгаш кадрлар политиказының талазы-биле эргелели.

ЧАЗАЛГА

«Тыва Республиканың девискээринге хуу сайгарлыкчыларга патентиге үндезилеп үндүрүг онаарының бөдүүнчүткен системазын ажыглаарының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер киирер дугайында Тыва Республиканың Хоойлузун 2008 чылдың декабрь 18-те үнген №150 (17638) «Шын» солунда парлаан.

Тыва Республиканың Чазаанның Даргазы Ш.В.Кара-оолдуң ук №1097 УХ-II Хоойлуга ат салган хүнүн 2008 чылдың ноябрь 5-те деп частырыглыг парлаан, ону **2008 чылдың декабрь 5-те** деп чазай эде номчуур.

ДЫҢНАДЫГ

Ооң мурнундагы **«Уюк»** совхозтуң өнчү үлүүнүң киржикчилери **Игорь Маңнай-оолович Ондар, Кара-кыс Сана-Байыровна Донгак** Бии-Хем кожууннуң **«Желвак»** деп черде (ооң мурнундагы «Уюк» совхозтуң черлеринден) 99,4 га көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг черин тускайлап бээрин дыңнадып турарлар. Удурланып, чөпшээревейн турар саналдарны дараазында адресче чорудар: **Туран хоорай, Кочетов кудумчузу 11, Бии-Хем кожуун чагыргазының чер хамаарылгаларының килдизи, 1-ги каът.**

* * *

Ооң мурнундагы **«Уюк»** совхозтуң өнчү үлүүнүң киржикчилери **Сергей Степанович Монгуш, Мария Доржуевна Монгуш** Бии-Хем кожууннуң **«Кислые озера»** деп черде (ооң мурнундагы **«Уюк»** совхозтуң черлеринден) 99,4 га көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг черин тускайлап бээрин дыңнадып турар. Удурланып, чөпшээревейн турар саналдарны дараазында адресче чорудар: **Туран хоорай, Кочетов кудумчузу 11, Бии-Хем кожуун чагыргазының чер хамаарылгаларының килдизи, 1-ги каът.**

ШЫН Индекс 667000. Кызыл хоорай, Красноармейская, 100

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чаза..
Кол редактор С.С.МОНГУШ.
РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ:
Кол редактор — 2-01-35, кол редакторнуң оралакчызы —2-19-87, тел/факс (394-22) 2-17-94, бухгалтерия — 2-17-91.
КИЛДИСТЕР: ниитилел-политиктиг килдис — 2-18-10, культура, өөредилге —2-03-88, чагаа —2-03-87, көдээ ажыл-агый, очулга — 2-17-09, үлетпүр — 2-40-77. e-mail:shyn@tuva.ru
Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар.
Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 2 ама.
Тираж 8092. Чагыг 153. Номерни парлалгаже дужааганы: график езугаар — 22.00, херек кырында — 20.00.

АГАР САНЫВЫС: № 40703810400000010000 Б ОАО Банк "Тувакредит", Кызыл ИНН—1701008465; корр сч 30101810600000000729 БИК 049304729.
Россия Федерациязының Парлалга, телерадио-дамчыдылга болгаш массалыг коммуникациялар херектериниң талазы-биле яамызының Ортаакы Сибирьде регионнар аразының девискээр эргелели «Шын» солунну 2004 чылдың май 14-те эде бүрүткээн.
Херечилелдиң дугаары — ПИ № 16-0510. Индекс 11530, 31730.
ТР-ниң «Тываполиграф» унитарлыг күрүнениң бүдүрүлгезинге парлаан (Кызыл, Щетинкин-Кравченко, 1).
Солунда парлаттынган материалдарның авторларының бодалдары редакцияның туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттынган саннары болгаш өске-даа фактылары, дыңнадыглары дээш авторлар боттары харыылаар.